

ROLANDAS KREGŽDYS
Lietuvių kalbos institutas

Mokslinių tyrimų kryptys: lyginamoji baltų ir kitų indoeuropiečių kalbų gramatika, baltų religija ir mitologija, šaltiniotyra.

RYTŲ BALTŲ FITONIMŲ MORFEMINIO SKAIDYMO YPATUMAI (ETNINĖS ŽODŽIŲ IDENTIFIKACIJOS PROBLEMATIKA)

Morphological segmentation peculiarities
of Eastern Baltic Phytonymes (ethnic
identification topics of the lexemes)

Baltisto ir indoeuropeisto

Profesoriaus ALBERTO ROSINO (1938–2010) atminimui:

*huic versatile ingenium sic pariter ad omnia fuit, ut
natum ad id unum diceret, quodcunque ageret*
(Titus Livius).

ANOTACIJA

Straipsnis skirtas rytų baltų fitonimų morfeminio skaidymo – submorfų išskyrimo – ypatumams analizuoti, jų etimologinei raidai aptarti. Mažiausios reikšmę turinčios žodžio dalies nustatymas vertinamas kaip esminis faktorius, lemiantis leksemų etimologinės analizės kryptį. Morfemos struktūra analizuojama, remiantis ne atomistiniu, bet rekonstrukciniu-pragmatiniu metodu. Rekonstruojamoji žodžio mažiausioji apibendrintoji dalis resp. formalusis alternantas atkuriami, remiantis pridisponuojančio faktoriaus – semantemų vertės – uzusu.

Pateikiama šių fitonimų morfologinė (resp. etimologinė) analizė: lie. *pastēnis* ‘gvazdikinių šeimos augalas (*Malachium*)’, lie. *núokana* ‘skėtinių šeimos nuodingas augalas (*Cicuta*)’, lie.

ESMINIAI ŽODŽIAI: fitonimas, submorfąs, semantema, homofonas, *karmadhāraya* kompozitas, asociatyvas, apeliatyvas.

KEYWORDS: Phytonym, submorph, semanteme, homophone, *karmadhāraya* compound, associative, appellative.

padaukas ‘raudonviršis (*Leccinum aurantiacum*)’, lie. *pasienis* ‘graižžiedžių šeimos augalas, džiu-gūnė (*Hypochoeris*)’ / lie. *posainis* ‘džiugūnė (*Hypochoeris*)’, lie. *póminis* ‘eraičinas (*Festuca*)’, lie. *pamienis* ‘šunažolė (*Dactylis glomerata*)’, lie. *palėpštis* / *palepštis* ‘ankštinių šeimos daugiametis dekoratyvinis augalas (*Cytisus*)’, lie. dial. *paliepa* ‘didžioji nasturtė (*Tropaeolum majus*)’, lie. *padraika* ‘brantas (*Cuscuta*)’, pataisas (*Lycopodium*), rūgtis takažolė (*Polygonum aviculare*)’, lie. *pātaisas* ‘sporinis pataisinių šeimos daugiametis miškų augalas šakotu stiebeliu ir spygliškais lapeliais (*Lycopodium*)’, la. dial. *apdzīras* / *apdziras*, *apdzires*, *apdzirenes*, *apdzīru-* / *apdziru-zāles* ‘pataisas (*Lycopodium*)’.

ANNOTATION

The article deals with the analysis of lexemes’ morphological segmentation peculiarities, i.e. methodology of the submorphs discernment. Also, etymological evaluation of the Eastern Baltic Phytonymes is presented. Determination of the structural verges of morpheme is handled as the essential element, which is of the most importance of the etymological analysis of the words. The morpheme structure is tested in accordance with reconstruction-pragmatic method in opposition to atomistic. Reconstruction of morpheme as formal alternative structural element is based on the semanteme significant value.

These Phytonymes are analyzed: Lith. *pastėnis* ‘a plant of a genus decandria digynia (*Malachium*)’, Lith. *núokana* ‘cowbane (*Cicuta*)’, Lith. *padaukas* ‘orange-cap boletus (*Leccinum aurantiacum*)’, Lith. *pasienis* ‘cat’s ear (*Hypochoeris*)’ / Lith. *posainis* ‘ditto’, Lith. *póminis* ‘fescue (*Festuca*)’, Lith. *pamienis* ‘orchard grass (*Dactylis glomerata*)’, Lith. *palėpštis* / *palepštis* ‘bean-trefoil (*Cytisus*)’, Lith. dial. *paliepa* ‘great Indian cress (*Tropaeolum majus*)’, Lith. *padraika* ‘dodder (*Cuscuta*)’, club-moss (*Lycopodium*), knotgrass (*Polygonum aviculare*)’, Lith. *pātaisas* ‘club-moss (*Lycopodium*)’, Latv. dial. *apdzīras* / *apdziras*, *apdzires*, *apdzirenes*, *apdzīru-* / *apdziru-zāles* ‘club-moss (*Lycopodium*)’.

0. ĮVADAS

Etninės žodžių priklausomybės nustatymas įprastai grindžiamas sinergetiniu lingvistinio tyrimo principu, t. y. atliekamas remiantis formaliojo (skirtingų ide. kalbų leksinio semantinio lizdo priklausinių nustatymo) ir pragmatinio resp. darybinio (identiškos ar panašios morfologinės struktūros elementų egzistavimo) metodų lyginamosios analizės rezultatais. Todėl tiriant įvairių morfologinių semantinių grupių leksemas (taip pat ir fitonimus), jos dažnai determinuojamos pagal darybinį poklašį (*pirminis žodis*, *vedinys* (prefiksinis, sufiksinis, fleksinis), *dūrinys*) (plačiau žr. Urbutis 1978: 181–183, 188–194, 249–262, 279–291).

Darybinio poklasio determinacija turi lemiamos reikšmės žodžio kilmės nustatymui (nesvarbu, kokio laikotarpio leksikos sluoksniui šis priskiriamas), mat morfologinis ir etimologinis lygmenys kai kuriuose kalbotyros veikaluose dažnai aiškunami kaip determinaciniai (plg. PEŽ III 13; Откупщиков 2006: 216).

Pastaruoju metu publikuota nemaža rašinių (plg. Gliwa 2002, 2009; Gliwa, Stukonis 2008), skirtų baltų fitonimų etimologijai aprašyti, kuriuose leksemų darbinės analizės principai interpretuojami taikant logorėjos principą, mat vietoj detalios struktūrinės žodžio sklaidos pateikiami itin menkai argumentuoti, asociatyvinėmis fonetinių homofonų lyginimo prielaidomis (suponuotomis atomistinio metodo) grįsti lietuvių ir latvių augalų pavadinimų aprašai.

1. LIE. *PASTĖNIS* ‘GVAZDIKINIŲ ŠEIMOS AUGALAS (*MALACHIUM*)’

Fitonimas lie. *pastėnis* 2 ‘gvazdikinių šeimos augalas (*Malachium*)’ NdŽ, **Mt**¹, LBŽ (LKŽe) interpretuojamas kaip kultūrinis skolinys iš italikų kalbų, todėl kildinamas iš „spätlat. / it. pasta ‘Teig, Nudeln’“ (Gliwa 2009: 87). Tokia hipotezė būtų visiškai priimtina, jei it. *pasta* ‘tešla, makaronai, pyragaitis; pasta; būdas, charakteris; (med.) pulpa’ reflektuotų fitoniminę konotaciją. Be to, Berndo Glivos teiginys, neva šio skolinio pėdsakų reikėtų ieškoti vėlyvosios lotynų kalbos rinkiniuose, taip pat būtų teisingas, jei viduramžių lo. *pasta* galima būtų sieti su aptariamu botaniniu referentu, bet taip nėra, plg. vėlyv. lo. *pasta* (*pastum*) 108^b ‘tešla (le. *cyasto*)’ (žr. Erzepki 1900: 73), ‘tešla, tešlos masė; pasta; įdaryta višta’ (Niermeyer 1976: 770).

Žliūgės (*Stellaria*) denotatinė vertė su uzualine konotacija negali būti siejama, mat šis gvazdikinių šeimos žolių genties augalas yra nuodingas, todėl kaip maisto produktas niekuomet nevertotas (žr. LTE XII 540; БСЭ IX 422); tiesa, rytų slavų (rusų) labai retai naudotas (*S. graminea*) kaip geriamasis gydomasis preparatas nuo trūkio (Анненковъ 1878: 343), vis dėlto dažniausiai šiuo pavadinimu įvardijami nuodingieji augalai: r. *коньский вех* (Анненковъ ibd.) ↔ r. *вех* ‘nuokana (*Cicuta*)’, r. *конобой* (← r. *конь* ‘arklys’ + r. *убой* ‘skerdimas, pjojimas’), r. *курья / курячья слъпота* ‘vištų aklumas resp. vištakumas’ (Анненковъ ibd.). Šios žolės farmakodinaminis poveikis labai aiškiai nusakomas rusų posakiu: *Уверяют, что коровы траву едят безвредно, пока не коснутся сладкого её корня, от которого одуревают и вскоре околевают* Tverė (СРНГ IV 207), t. y. *Tikina, kad žolė karvei nekenkia tol, kol ji neparagauja jos saldžios šaknies, nuo kurios pasiunta ir greitai pastimpa*. Narkotizuojantis šio augalo poveikis lėmė sintagminio jo įvardijimo r. *пьяная трава* ‘svaiginanti žolė resp. žliūgė siauralapė (*S. graminea*)’ (Анненковъ ibd.; БСЭ ibd.) atsiradimą.

¹ Pirmasis tokį botaninį terminą veikale *Žolynas. Dalis II. Lietuvos augalų žodynas ir augalų taisyklės* (Vilnius, 1906) nurodė kupiškėnas Povilas Matulionis (apie jį plačiau žr. LE XVII 527–529), t. y. galima pėti, kad tokia leksema galėjo būti vartojama rytų aukštaičių kupiškėnų plote.

Neurodinaminio poveikio žolės lietuvių šnektose dažnai įvardijamos *karmad-hāraya* tipo dūriniais: lietuvių kupiškėnų patarmėje lie. dial. *siūtžolė* ‘dirvinė mėta (*Mentha arvensis*)’² **Mt** – jos preparatai buvo skirti nervams raminti, spazmams atpalaiduoti (Gritėnienė 2006: 136), lie. dial. *pasiūtžolė* 1 ‘(bot.) vijoklinių šeimos stiebinis augalas, brantas (*Cuscuta*)’ J; LBŽ, Lnkv; ‘raudoklinių šeimos stiebinis augalas, raudoklė (*Lythrum salicaria*)’ **Mt** (LKŽe); ‘galinsoga (*Galinsoga* (pastaras yra atvežtinis augalas iš Lotynų Amerikos žemyno – plačiau žr. Кернеръ фонъ-Марилаунъ II 660; LE VI 495))’ (Gliwa *ibid.*) (← lie. dial. *pāsiutas* ‘pasiutimas, pašėlimas, dūkimas’ Pš ↔ lie. dial. *pasiutys* 3^b, *pasiutis* 3^b ‘t. p.’ Jnšk, Šd, Rm resp. lie. *siūtas* 2 ‘didelis pyktis, įniršis’ NdŽ, Ds, Ps, Vl, Klov, Ll, Žsl, **Adm**³; ‘siutimas, šėlimas’ Trgn; ‘išdykavimas, šėliojimas’ Jd, Kn; ‘didelis noras’ Slm; ‘pasiutligė’ Ds; ‘pašėlęs, greit įpykstantis žmogus’ NdŽ, **Kp** (LKŽe) + lie. *žolė* 4 ‘augalas, kurio antžeminė dalis nesumedėjusi ir žiemą sunykstanti; pašaro augalai, kuriuos ėda gyvuliai; augalai, dengiantys kokį plotą, jų danga; šio augalo kaip pašaro rūšis; augalas, turintis kokią nors praktinę reikšmę; įvairių augalų sėklos; gėlė; piktžolė; vaistažolė; (pl.) tų vaistažolių antpilas ar nuoviras; (pl.) burtų vaistas; (pl.) maistui tinkantys augalai; (pl.) apeigoms paskiriami augalai (LKŽe)⁴), kurios konotaciją, matyt, klaidingai interpretuoja Aurelija Gritėnienė (2006: 172)⁵, mat fitonimo morfologinė semantinė struktūra suponuota ne funkcinės savybės „labai visli piktžolė, sparčiai plintanti ir sunkiai išnaikinama“ (Gritėnienė *ibid.*), bet farmakodinaminių savybių daryti neurofiziologinį poveikį, mat jos priėdę gyvuliai apsinuodydavo (LTE II 250), o iš smulkiojo branto ‘*C. epithymum*’ buvo gaminamas preparatas nuo melancholijos (Анненковъ 1878: 118). Tokios morfologinės struktūros fitonimas vartojamas ir vakarų aukštaičių kauniškių plote: lie. dial. *pasiūtžolė* ‘tokia į dilgėlę panaši, bet nedurianti žolė; *galinsoga* (?)’ Guobai (KRŽ II 56).

Todėl galima atsargiai spėti, kad lie. *pastėnis* ‘gvazdikinių šeimos augalas (*Malachium*)’ gali būti aiškinamas kaip lietuvių kalbos darinys, vestinas iš **pas-iiu-t-enis* (su radicialinio *-iu-* absorbcija, plg. lie. dial. *gyvenà* 3^a ‘gyvenimas, buvimas’ A 1883,

² Plg. subst. lie. *siūtžolė* 1 ‘(bot.) dirvinė mėta (*Mentha arvensis*)’ Mt, NdŽ; ‘drignė (*Hyoscyamus*)’ rš. (LKŽe).

³ Paryškintos arealinių punktų ir rašytinių šaltinių nuorodos (trumpiniai) yra integralios (lokalizacijos aspektu) nagrinėjamų leksemų paplitimo dialektinėje zonoje atžvilgiu, t. y. skirtingi morfologinės struktūros žodžiai suponuoja darybiškai pirminę ir antrinę formas.

⁴ Arealinę žodžių, kurių dialektinė lokalizacija aptariamai problemai nėra informatyvi, semantinio ekstensionalo determinaciją žr. LKŽe.

⁵ Plg. lie. dial. *pasiūt dagis* ‘paprastoji durnaropė (*Datura stramonium*)’ Krp, *pasiūt ropė* ‘t. p.’ Akm darybinė semantinė struktūra nulemta augalo poveikio žmogaus ar gyvūno organizmui, t. y. juo apsinuodijus, „stipriai sujaukinama centrinė nervų sistema, žmogus tarsi apkvailsta“ (Gritėnienė 2006: 170–171).

15, BŽ 142, Ll, Rt, J, Žem; ‘gyvenimo būdas, būklė’ Vdk, Up, Pvn, J; ‘gyvenimo aprašymas, biografija’ rš. (LKŽe; DūnŽ 95) ← lie. *gyvén-sen-a* 1 ‘gyvenimo būdas’ BŽ 305, Skd, Šts (LKŽe))⁶ ← lie. dial. *pāsiutas* ‘pasiutimas, pašėlimas, dūkimas’ Pš (↔ lie. dial. *pasiutỹs* 3^b, *pasiutĩs* 3^b ‘t. p.’) + (antrinis) suff. *-eniõ- (apie jį plačiau žr. Skardžius I 234–237), o ne italikų tešlos pavadinimo – todėl toks Gliwos spėjimas, matyt, yra koreguotinas iš esmės.

2. LIE. NÚOKANA ‘(BOT.) SKĖTINIŲ ŠEIMOS NUODINGAS AUGALAS (CICUTA)’

Nuodingojo skėtinių šeimos daugiamečių žolių genties augalo lie. *núokana* 1 ‘(bot.) skėtinių šeimos nuodingas augalas (*Cicuta*)’ BŽ 99; Mt, rš, LBŽ (LKŽe) pavadinimas, neminimas nei Ernsto Fraenkeli (LEW), nei Wojciecho Smoczyńskio (LEŽ) lietuvių kalbos etimologiniuose žodynuose, Gliwos (2002: 3) aiškinamas kaip praef. *nuo-* ir šaknies *-kan-* vedinys, kurią, spėjimo autoriaus nuomone, supponuoja verb. lie. *kanóti/kānoti* Brs ‘naikinti, žudyti; kamuoti, kankinti’ G 89, Arch XVI 395, Jn, J; ‘merdėti, leistis, mirti’ Pns, Lzd; ‘alkstant, prastai vilkint, vargti, kamuotis’ M, Rmš; ‘valgyti su apetitu, tepėti’ LnkV (LKŽe). Hipotezės autoriaus rekonstruojamos sememos *‘nuo ko kenčia’, *‘kas nukankina’, žinoma, semantiškai tikėtinos nuodingojo augalo konotacijai iliustruoti. Vis dėlto tokiu spėjimu negalima tikėti dėl morfologinės analizės stokos (Gliwa (2002: 3–5) pateikia net tris šio fitonimo kilmės aiškinimo būdus: 1) praef. *nuo-* + *-kan-*; 2) praef. *nuo-* + *-kand-* (pastaroji suponuota itin nesėkmingo Fraenkeli (LEW 216) mėginimo pagrįsti verb. lie. *kanóti* kilmę (žr. toliau)); 3) **nuok-* + suff. *-an-*), kuri ir lemia šio žodžio aiškios etimologijos paiešką).

⁶ Iki šiol įprasta teigti, kad lie. dial. *gyvenà* yra pirminis deverbatyvas iš verb. lie. *gyvėnti* ‘gyvam būti, egzistuoti; patirti, išgyventi; būti tam tikroje vietoje; turėti pastogę, prieglaudą’ (LKŽe) (žr. Būga II 68; Skardžius I 229); tiesa, Pranas Skardžius (I 548) išskėlė menkai argumentuotą hipotezę, neva šis veiksmažodis yra denominatyvas iš lie. dial. *gyvenà*. Tikėti tokiais samprotavimais negalima dėl labai paprastos priežasties – itin riboto lie. dial. *gyvenà* ir itin plataus verb. lie. *gyvėnti* vartojimo arealo (t. y. visose lietuvių tarmėse ir patarmėse (!!!)). Todėl patikimiau teigti, kad lie. dial. *gyvenà* ← lie. *gyvėnsena* – sangrąžinės lyties **gyvenā-si* (plg. lie. dial. *mūšenos* ‘mušimasis’ < **mušenā-si* (Skardžius I 229)) refleksija, kurios absorbcinė lytis lie. dial. *gyvenà* jokiais būdais negali būti aiškinama kaip verb. lie. *gyvėnti* pamatas, mat pastaroji lytis – denominatyvas iš adj. lie. *gyvas*, -à 3 ‘turintis gyvybę, gyvenantis, nemiręs; nemiegantis, nemigęs, nubudęs, atsikėlęs’ (LKŽe; dėl jo kilmės plačiau žr. LEW 154–155), t. y. suponuotina veiksmažodžio denominatyvinė semema ‘gyvam būti’, plg. identiško darybinio modelio pavyzdžius: adj. lie. *graudūs*, -i 4 ‘graudinantis, skurdus, liūdnas, gailus; smarkus, piktas; nemalonus, rūstus; žiaurus’ (LKŽe) → verb. lie. *graudėnti* ‘liūdinti, skurdinti; gailėti, apgaillestauti; grasinti, įgrasinti; skūstis, dejuoti, bėdoti, gailėtis; grasinti; truputį griauti, griaudinėti; grūdinti, kietinti’ ir kt. (žr. Skardžius I 549).

Remiantis leksemos struktūrinio pamato darybinės kategorijos rekonstrukcija, galima spėti ši daiktavardį esant veiksmažodinį abstraktą (*nomen actionis*), ilgainiui dėl semantinio konkretėjimo įgavusį *nomen abstractum* būdingą reikšminį atspalvį, plg. lie. dial. *kānas* 2, 4 ‘kas kani, šykštus, gobšus žmogus; galas’ (LKŽe) → lie. *nuo-kana* *‘tai, kas sukelia mirtį’ (kaip lie. dial. *nūo-maras* 1 ‘(med.) tokia nervų liga, epilepsija’ (LKŽe) ↔ lie. *māras* 4 ‘labai užkrečiama epideminė liga (*pestis*); šios ligos epidemija; mirtis, mirimas’ (LKŽe; Skardžius I 442, 454)), t. y. darinio struktūrinis sandas resp. praef. *nuo-* lėmė darybinės reikšmės kaitą. Minėto subst. lie. *kanas* ‘pabaiga, mirtis’, suponavusio subst. lie. *kanybà* ‘sudžiūvęs, liesas žmogus’ J II 28 (Skardžius (I 92) nebuvo tikras dėl jo kilmės), matyt, negalima sieti nei su verb. lie. *kąsti* ‘griebti, spausti, žėisti dantimis; pjauti; gelti; valgyti, kąsniuoti; ėsti; dilginti; graužti’ (LKŽe), nei su verb. lie. *kęsti* ‘jausti, patirti skausmą, nemalonumą, vargą, kentėti; turėti kantrybės, laukti; išverti, išturėti, pakelti’ (LKŽe) (LEW 214–215; Gliwa ibd.), mat jis reflektuoja defektyvinę lytį su absorbuotu šaknies *-pa-*: subst. lie. *kāpas* 4 ‘vieta, kur numirėlis palaidotas; toje vietoje sukastas žemių kauburys; duobės viršus, kauburys’ (LKŽe; apie jo kilmę plačiau žr. PEŽ I 270–271) + suff. *-ana-* > lie. dial. *kāpana* ‘gaišimas, stipimas’ Lš (LKŽe) / lie. dial. *kāpanos* ‘mirtis, baimė’ Rumbonys (Alytaus r.) (žr. Skardžius I 228), plg. verb. lie. *kāpanoti* / *kapanóti* ‘gulint rankas ir kojas judinti, norint išsilaisvinti, išsigelbėti; spurdėti; sunkiai dirbti; sunkiai eiti, kastis; labai sirgti, būti leisyviam; mirti, baigtis, dvėsti’ (LKŽe; Skardžius I 505). Taigi lie. *núokana* (< praef. *nuo-* + *ka-pa-na* ‘pabaiga, mirtis’) yra ne deverbatyvas, o denominatyvas, suponuojantis protosemėną *‘tai, kas lemia mirtį resp. mirties augalas’.

3. LIE. *PADAUKAS* ‘RAUDONVIRŠIS (*LECCINUM AURANTIACUM*)’

Subst. lie. *padaukas* ‘raudonviršis (*Leccinum aurantiacum*)’ (LBŽ 466) Gliwa (2009: 87) veda iš verb. lie. *padūkti*, nors konstatuoja: „Die Übertragung des Begriffs auf den Pilz ist nicht sonderlich plausibel [...]“. Aiškinant vėlyvų lietuvių kalbos naujadarų – toks, matyt, yra aptariamas grybo pavadinimas – kilmę, vienas pridisponuojančių argumentacinių faktorių turėtų būti reikšminis pagrindimas, be kurio kiekvienas, net ir pats įmantriausias, spėjimas gali būti traktuojamas kaip kazuistinės analizės pavyzdys.

Šio fungonimo pavadinimas yra visiškai aiškiai motyvuotas darybinio pamato, t. y. lie. (skol.) *padálka* (< le. *podolek*, bltr. *падалак*) 1 ‘apatinis drabužio kraštas, pažemė, palankas (↔ ‘padurkas’ (Skardžius I 161)); senovinių moteriškų marškinių apatinė dalis, sterblės; prie pastato sienos nuožulniai pritaisyta lenta’ (resp. lie.

dial. *padálkas* 1 ‘apatinis drabužio kraštas, pažemė, palankas’) ↔ **padauka*⁷ (su *-al-* > *-au-*; toks kitimas ypač būdingas skoliniams, plg. lie. *kalniėrius* (< le. *kolnierz*) 2 [K], J, *kaľnierius* 1 ‘apykaklė’ ↔ lie. dial. *kauniėrius* 2 ‘t. p.’ (LKŽe; Zinkevičius 1966: 164) < bltr. *kaŷnėp*; lie. *kaldrà* (< le. *kołdra*) 4 Krok, 2 NdŽ ‘lovos užtiesalas, apklotas, antklodė’ (resp. *kaldas*) ↔ lie. dial. *kaudrà* ‘apklotas, vatinė antklodė’ < bltr. *koŷðpa*, bet pasitaiko ir senuosiuose veldiniuose: lie. *alka* ‘auka’ / *alķas* ‘šventykla, medžiais apaugęs kalnelis’ ↔ lie. *aukà, aukas* ‘t. p.’ (daugiau pavyzdžių žr. Zinkevičius 1966: 102, 164) (dėl lie. *aukà* žr. Mažiulis 2008: 92) ↔ adj. lie. dial. *padurķinis*, *-ė* 2 ‘su padurku, padurku pailgintas’ K I 608 (LKŽe), subst. lie. dial. *padurķiniai* ‘trumpi ir paskui pailginti marškiniai’ Nč (Skardžius I 252), t. y. rekonstruotina lytis adj. lie. dial. (skol.) **padalkinis* ‘nelygus (raukšlėtas, nes sudurstytas) kaip padurkas’ > subst. lie. dial. (skol.) **padaukas* ‘nelygus, raukšlėto koto grybas’, mat raudonviršio „kotas apšepęs“ (LTE IX 343). Vadinasi, galima atsargiai spėti, kad šis fitonimas priskirtinas leksinei skolinių iš slavų kalbų ir darybinei denominatyvų grupei.

4. LIE. *PASIENIS* ‘(BOT.) GRAIŽAŽIEDŽIŲ ŠEIMOS AUGALAS, DŽIUGŪNĖ (*HYPOCHOERIS*)’, LIE. *POSAĪNIS* ‘(BOT.) DŽIUGŪNĖ (*HYPOCHOERIS*)’

Lingvistiniu kuriozu galima įvardyti mėginimą išaiškinti fitonimų lie. *pasienis*, *posainis* kilmę (žr. Gliwa 2009: 87–88), mat žodžiai analizuojami taikant atomistinį analizės metodą. Todėl netaisomos LKŽ sudarytojų klaidos, bet pateikiami kazuis-tiniai ne tik baltų, bet ir graikų kalbos leksemų aprašai. Ir ne specialistui aišku, kad

⁷ Plg. lie. dial. *padaũkas* ‘kojų autas’ (< lie. dial. *padalkas* ‘apatinis drabužio kraštas, pažemė, palankas’), kuris LKŽ sudarytojų, matyt, klaidingai susietas su lie. dial. *padaũkas* ‘išdykėlis, nenaudėlis’ (deverbatyvas iš verb. lie. *padũkti* ‘pakvaišti, pasiusti’), mat jis semantiškai su pastaruoju negali būti lyginamas – neatitinka šių leksemų denotatinė ir konotatinė vertė; lie. dial. *padaũkas* antrinio *-au-* vietoj skolinio pirminio *-al-* iliustruotinas gausiais frazeologiniais pavyzdžiais, pateikiamais LKŽe: *į padaukùs eiti* ‘niekais virsti, baigtis, nykti’; *nė padaũko* (*nebeliko, neberado*) ‘nė žymės, nė kvapo’; *padaũkais eiti* (*išeiti, nueiti*) ‘niekais virsti’; *padaũkais nueiti* (*išeiti*) ‘dingti, pasišalinti’; *padaũkais nunėsti* ‘nudanginti’; *po padaũkais* ‘(keik.) po velnių’, t. y. žodžių junginys lie. dial. *padalkais išėiti* ‘nusigyventi’ (resp. sinoniminis frazeologizmas *u bagais išėiti*) suponuoja lie. dial. *padáuka* 1 ‘padauža, valkata’ esant dviejų lietuviškų žodžių darybinį semantinį kontaminantą: lie. dial. *padaũkas* ‘kojų autas’ resp. ‘drabužio dalis, esanti apačioje’ ir lie. dial. *padaũkas* ‘išdykėlis, nenaudėlis’. Vadinasi, lie. dial. *padáuka* 1 ‘valkata’ pejoratyvinė konotacija nulemta ne referento charakterio ypatybių (resp. dūkimo, šėlsmo, mat tas, kuris dūksta, nėra valkata), bet socialinės padėties, kurios vienas designatų – *seni*, sudurstyti drabužiai.

subst. lie. *pasienis* '(bot.) graižaziedžių šeimos augalas, džiugūnė (*Hypochoeris*)' LBŽ, Mt (LKŽe), matyt, negali būti siejamas su subst. lie. *pasienis* 1, *pāsienis* 1 'vieta prie sienos patalpos viduje ar iš lauko; kurios nors šalies pakraštys, paribys' (LKŽe), nors taip nurodoma LKŽ, mat jų referentinė konotacija yra diferentinė: šis augalas nebuvo vertinga pašarinė resp. sultinga, tanki resp. panaši į tankiai suaugusių augalų visumą (sieną⁸), bet graižaziedžių (*Compositae*) šeimos sausų miškų žolė taškuotoji (*H. maculata*) arba snaudališkoji džiugūnė (*H. radicata*) – aukštų pievų, pamiškių ir pakrūmių geltonziedė (žr. LE V 317). Vadinasi, sieti sausos žolės su siena ar koku nors ribą įvardijančiu objektu, matyt, negalima. Šio augalo pavadinimo – asociatyvo (dėl termino žr. Bussmann 2006: 101; Crystal 2008: 41, 349) – kilmė, matyt, nėra labai sudėtinga, motyvuota jo hiperoniminio fitonimo, t. y. subst. lie. *džiugūnė* '(bot.) graižaziedžių šeimos augalų gentis (*Hypochoeris*)' P, LBŽ (LKŽe), kildintino ne iš verb. lie. *džiaūgtis* 'turėti džiaugsmą, linksintis' ir kt. (LKŽe) (resp. lie. dial. *džiūgas* 'kas greit džiaugiasi kuo' ↔ *džiugà* 'džiaugsmas; kas greit džiaugiasi kuo' (LKŽe)), kaip teigia Gliwa (ibd.), nurodydamas klaidingą semantinę darybinę atitikmenį gr. ὑποχαίρειν 'saikingai džiūgauti, džiaugtis', gr. ὑποχαίρις 'cikorinių (*Cichorium*) genties augalas' (LS 1644), kurie nėra genetiškai susiję, nors priešingai nurodo Gliwa (žr. toliau), bet subst. lie. dial. *džiugas* 'žagotinė žemaičių tvora, vėriama iš šakotų eglaičių' (LE V 316) ← lie. **džiu-ža-gas* 't. p.' (su antrojo sando radicialinio *-ža-* absorbcija; *-ū-* sutrumpėjimu dėl įvykusios *-ža-* eliminacijos resp. semantinės darybinės sandų neutralizacijos) < **džiūt-žagas* 't. p.' (dėl darybinio atitiktens plg. subst. lie. *mėšla-minys* 'arklys (kuris daug mėšlo mina)' – žr. Skardžius I 435) ← verb. lie. *džiūti* 'darytis sausam, sausėti; kietėti netenkant sulčių; išnykti garuojant; vysti, glebti, nykti, žūti (apie augalus); lysti, menkėti; sirgti džiova' (LKŽe) + subst. lie. *žagas* 4 'lauke sukrauta didelė šieno, šiaudų ar javų krūva, stirta, kūgis; (pl.) ko nors didelis kiekis, daugybė; ant karčių kilnojamas stogas, po kuriuo kraunamas šienas, šiaudai ir kt.; malkų, virbų ir pan. rietuvė; žaiginys; guba; gegnių sunėrimas; stambus žagaras, žabas, sausa šaka; užtvara iš medžių ir šakų; nemažas žagaras, šatra' (LKŽe) (plg. lie. dial. *žagaras* 3^b 'šakutė be lapų, žabaras' (KRŽ II 524), t. y. lie. *džiugūnė* suponuoja sememą 's a u s a, s u d ž i ū v u s i (a r d ž i ū t i l i n k u s i) ž o l ė' (todėl ji ir įvardijama kaip sausų miškų žolė (minėta anksčiau)), o ne 'linksma žolė' – būtent tokią konotaciją šiam augalui priskiria Gliwa.

Vadinasi, galima atsargiai spėti, kad ir lie. *pasienis* reflektuoja hiperoniminį referentą ir jo konotaciją: **pasie-ty-nis* 'toks (-ia) kaip sietynas' resp. 'sausas, sudžiūvusi žolė = džiugūnė' < praef. *pa-* + subst. lie. *sietynas* 1 'iš šiaudų papuošalas;

⁸ Plg. semantinį lie. *siena* 1 ekstensionalą: 'vertikali pastato dalis; jos paviršius iš vidaus ar iš oro; (pl. prk.) apie pastatą, įstaigą; aukšta užtvara, pertvara; vertikalus kiemo nors šoninis paviršius; pamatinė dalis; tanki, glaudi ko nors eilė; audeklo ilgio matas (keturi mestuvų stulpeliai); audeklo ilgis; ženklas, žymintis audimo sienas; ežia, riba; valstybės, šalies, krašto riba' (LKŽe).

tokia upių pakraščiais auganti žolė, suponuojančių sauso augalo resp. sausos žolės konotatą, plg. *Reikia, kaip ažušals upė, prišienaut sietyno, tai žiemg bus kuom po keltuvom klot* Btrm (LKŽe), t. y. suponuotina 'kraiko' semema: lie. dial. *keltuvas* 1 'galvijus, gyvulys' ↔ *keltuva* 1, *keltuvà* 3^a 'galvijus, gyvulys' (sing. collect.) galvijų būrys, banda, galvijai; darbinis galvijus; (keik.) galvijus' (LKŽe).

Subst. lie. *posainis* 2 '(bot.) džiugūnė (*Hypochoeris*)' NdŽ; LBŽ (LKŽe), taip pat asociatyvas, matyt, darybiškai ir semantiškai sietinas su subst. lie. *džiugūnė* hiperoniminiu referentu subst. lie. dial. *džiugas* 'žagotinė žemaičių tvora, tveriami iš šakotų eglaičių', t. y. suponuotina 'tvėrimo, pynimo' semema, todėl rekonstruotina lytis **po-su-kainis* 'tas, kuris kaišomas, pinamas, tveriamas' (< praef. *po-* + verb. lie. dial. *sukáinioti* 'suveltį, suraizgyti' Brž, Ppl, J ↔ verb. lie. dial. *káinioti* 'kaišyti, pinti, tverti (šiaip taip, tam kartui, prastai)' Ėr, Bsg; 'sienotarpūs kamšyti samanomis, pakulomis ar kuo kitu' BŽ 208; 'painiotis, pintis' Brž; 'draugauti, bičiuliauti' J; 'sirgti, negaluoti' Grg (LKŽe) – šio veiksmožodžio darybinė sąsaja su botanikos nomenklatūra paliudyta LKŽ, plg. subst. lie. *kainė* '(bot.) *Coremium*' Mt (LKŽe), t. y. grybą maitinančioji dalis, sudaryta kondiforų sankaupos) → **posainis* 't. p.' (su *-uk-* absorbcija).

Dėl gr. ὑποχαίρειν 'saikingai džiūgauti, džiaugtis' ir gr. ὑποχοίρις 'cikorinių (*Cichorium*) genties augalas' (LS 1644) etimologinio santykio galima konstatuoti, kad tarp šių leksemų nėra nieko bendra, išskyrus praef. ὑπο-, mat gr. ὑποχοίρις yra ne iš verb. gr. χαίρειν 'džiaugtis, linksmintis; būti patenkintam', bet subst. gr. χοῖρος 'kiaulė; paršelis', mat cikorijos (trūkažolės) šakniavaisiais ir lapais (LS 1732) maitinami gyvuliai (LE IV 29).

Slavai, pamorfui išvertę šį graikų terminą, vartoja kelis zooniminę morfologinę semantinę fitonimo struktūrą reflektuojančius žodžius: r. dial. *рыло свиное трава* '*Cichorium Intybus* L.' (Анненковъ 1878: 98), todėl r. dial. *свинникъ, поросятникъ* '*Hypochoeris*' (Анненковъ 1878: 173) traktuotini ne kaip uzualiniai, bet hibridiniai kultūriniai skoliniai, reflektuojantys gr. ὑποχοίρις (← praef. ὑπο- 'posesyvinei konotacijai reikšti' + gr. χοῖρος 'kiaulė; paršelis') morfologinę semantinę struktūrą.

5. LIE. *PÓMINIS* '(BOT.) ERAIČINAS (*FESTUCA*)'

Lie. *póminis* 1 '(bot.) eraičinas (*Festuca*)' NdŽ; Mt, LBŽ (LKŽe) aiškinamas (Gliwa 2009: 83) kaip deverbatyvas (iš verb. lie. *minti* 'spaudyti kojomis, trypti; statyti koją, stotis, remtis kojomis; skirti pluoštą nuo spalių; apdoroti, minkštinti; spausti pakoją, paminą; eiti, žingsniuoti' (DLKŽ⁵), lett. *mīt* 'minti, mindžioti, trypti'); suponuojama uzema 'augalas, atsparus mindymui'. Toks Gliwos aiškinimas būtų įtikinamesnis, jei spėjimo autorius pateiktų atitinkamos darybos (pre-

fiksinių veiksmažodinių darinių (!!!) fitonimų pavyzdžių, kurie, remiantis Skardžiaus (I 442, 446) atlikta prefiksinių darinių analize, turėtų reflektuoti kurį nors iš trijų semantinių tipų: 1) *nomina resultati (acti)*; 2) *nomina actionis*; 3) *nomina agentia*. Deja, Gliwos nurodomi neva bendrašakniai lietuvių kalbos deverbatyvai suponuoją arba *nomen resultati (acti)* su kauzatyvine konotacija ‘minamas (tas, kurį reikia minti) / trypiamas, sumintas / sutryptas; suminkštintas ir pan. augalas’ (plg. lie. *mỹnė* ‘minamieji linai’), t. y. rekonstruotina semema *‘tas, kurį reikia sumindyti, suminkštinti’, arba *nomina actionis*: lie. *mỹnė* ‘linų mynimas’; *linamynis* ‘t. p.’, *pamyna / pamina* ‘Holzteil, das die Füße einer Bank verbindet, Schemel, Stufe; Trift, vom Vieh zertrampelte Stelle’), o ne spėjimo autoriaus rekonstruojamą kontrastingos konotacijos sememą *‘trypimui atsparus augalas’, t. y. augalas turėtų būti siejamas ne su konotatu ‘atsparus trypimui’, bet su reikšme ‘lengvai sutrypiamas’.

Gliwa visiškai neaiškina fleksinio formanto *-is* kilmės, kuri nėra tokia nereikšminga, kad būtų palikta nuošalyje. Jei minėto spėjimo autoriaus nurodomas žodžio kilmės aiškinimas būtų teisingas, tai *įd* kamieno lytis turėtų reflektuoti *nomina loci* konotaciją, plg. lie. *mỹnė* ‘pelkė, Schwingrasen’ (dar žr. Skardžius I 450 (apie kamienų *ē* kam. ↔ *įd* kam. santykį plačiau žr. Endzelynas 1957: 64–65; Endzelins 1951: 425–426; PEŽ II 17; Kregždys 2010_a: 65)). Dar daugiau abejonių kelia šaknies balsio interpretacija, t. y. Gliwa (Gliwa, Stukonis 2008: 66; Gliwa 2009: 83) rekonstruoja lytį **pamynis*, neva šaknies *-y- pirminis, buvęs antrinio sutrumpėjusio *-i-* vietoje.

Gliwos hipotezės trūkumas – pietų žemaičių varniškių (šios dialektinės zonos atstovas buvo Laurynas Ivinskis, gimęs Bambalų k., Užvenčio par., netoli Klovainių (LE IX 198)) lyčių su praef. *po-* fonologinės analizės stoka, nors Vytautas Vitkauskas yra parengęs artimos žemaičių dūnininkų šiaurės rytų šnektos – rytų varniškių – žodyną (DūnŽ). Šiam tarminiam plotui būdingas priešingas kitimas, nei teigia Gliwa, t. y. vokalinis (radiacialinio elemento, einančio po praef. *po-*) pailginimas nekirčiuotoje padėtyje – suponuotina kokybinė defonologizacija – balsio *p a i l g i n i m a s*⁹ (**X**) arba ilgojo (**Y**) resp. trumpojo (**Z**) išlaikymas nekirčiuotoje padėtyje: lie. dial. (žem.) *pódūkra*^Y ‘netikra dukte’ (DūnŽ 273), plg. subst. lie. *pódukrė* ‘netikra dukra’ (DūnŽ ibd.) ↔ lie. *dukrà* 2/4, *dūkrà* 2 ‘duktė’ ir kt. (LKŽe), *pópūtis*^X ‘labai jautrus ligoms, gležnas žmogus’ (DūnŽ 275) ← subst. lie. dial. (žem.) *pópa* ‘žaizda’ (DūnŽ ibd.) + suff. (demin.) lie. *-ūtįd-* > subst. lie. *póputis* ‘gležnas žmogus, kuris greit sušąla, greit sušila’ (žr. Skardžius I 362–363, 451)¹⁰; subst. lie.

⁹ Su tokiais kitimais nevertėtų sieti balsiokaitinių lyčių: adj. lie. dial. (žem.) *póbugštis*, *-ė* ‘bailokas, gana baugštus’ (DūnŽ 273) ↔ verb. lie. dial. (žem.) *baugštėnti* ‘bauginti’ (DūnŽ 43) ↔ lie. dial. (žem.) *pabūgimas* ‘išsigandimas’ (DūnŽ 55).

¹⁰ LKŽ sudarytojai, matyt, klaidingai lytį su ilguoju šaknies balsiu traktuoja kaip pirminę, pateikiamą pirmą greta trumpojo vokalizmo radiacialinių variantų, plg. subst. lie. dial. *pópūtis* 1, *póputis* 1, *poputys* 3^a ‘pūslė, trynė; votis, skaudė; gležnas, opus žmogus’ (LKŽe).

dial. (žem.) *póbėgis*^Y ‘greitas ėjimas, lėkimas ir kt.’ (DūnŽ 272) ↔ lie. dial. (žem.) *bėgimas* ‘t. p.’ (DūnŽ 44); adj. lie. dial. (žem.) *pódrūktis*, *-ė^Y* ‘gana drūtas, storas’ (DūnŽ 273) ↔ adj. lie. dial. (žem.) *drūktas* ‘storas, sveikas, stiprus ir kt.’ (DūnŽ 76); adj. lie. dial. *pógudris*, *-ė^Z* ‘gudrokas’ (DūnŽ 273) ↔ adj. lie. dial. (žem.) *gūdras* ‘protingas, gudrus’ (DūnŽ 104); adj. lie. dial. (žem.) *póilgis*, *-ė^Z* ‘ilgokas (apie daikto ilgį); ilgokai trunkantis’ (DūnŽ 273) ↔ subst. lie. dial. (žem.) *ilg-liežuvis* ‘kas liežuvauja’ (DūnŽ 107); adj. lie. dial. (žem.) *pólytotas*, *-a^Y* ‘gana lietingas’ (DūnŽ 274) ↔ adj. lie. dial. (žem.) *lytotas* ‘lietingas’, subst. lie. dial. (žem.) *lytūs* ‘lietus’ (DūnŽ 179); adj. lie. dial. (žem.) *pósūris*, *-ė^Y* ‘gana sūrus’ (DūnŽ 276), *pósūrokas*, *-a^Y* ‘t. p.’ ↔ subst. lie. dial. (žem.) *sūrimas* ‘sūrus valgis’ (DūnŽ 359). Vadinas, galima daryti išvadą, kad šioje dialektinėje zonoje pokirtiniame skiemenyje linkstama ilginti trumpuosius, o ne trumpinti ilguosius balsius¹¹. Todėl Glivos (Gliwa, Stukonis 2008: 66; Gliwa 2009: 83) rekonstruojama prolytė **pamynis*, matyt, niekuomet neegzistavo. Dėl šios priežasties negalima įžvelgti kokių nors genetinių sąsajų su rytų varniškių vartojamomis vardažodinėmis lytimis *mynė* ‘minami linai; minamos, spaudžiamos durpės’, *mynėjas*, *-à* ‘kas maigo, mina (molį); kas mina linus’, *mýnimas* ‘trypimas, mindžiojimas; (linų) laužimas’ bei veiksmožodžiu *mýnioti* ‘mindžioti’ (DūnŽ 200–201).

Dėl darybinio ir semantinio modelių neatitikimo (remiantis Glivos hipoteze), šiuos žodžius, matyt, reikėtų kildinti ne iš veiksmožodinės, bet iš daiktavardinės prolytės (dar žr. Kregždys 2010_a: 55–56). Taip pat nevertėtų ignoruoti itin svarbaus fitonimu *Festuca* įvardijamų varpinių šeimos daugiamečių žolių genčiai priskiriamo fiziologinio fakto – šie augalai veši tik drėgnose vietose (LTE III 367 (eraičinynai (*Festucetum sabulosae*, *Hieracio-Festucetum arenariae* ir kt.) netgi aptinkami Lietuvos pajūryje, nors dabar labai reti (Balevičienė 1995: 52–53))), o sausros netoleruoja (БСЭ XVIII 278). Galimi du etimologizavimo būdai (pirmasis jų tiktu Ivinskio sukurtam naujadarui aiškinti, antrasis – senam veldiniui pagrįsti), nors tarp jų yra genetinis ryšys:

1) iš top. lie. (žem.) *Pomenie* (= *Paminijės*) Rt ‘6 vietovės prie Minijos upės, į vakarus nuo Žarėnų ir į šiaurę nuo Rietavo’ (žr. Būga I 232), t. y. top. **Paminijys* ‘vietovė prie Minijos upės’ > **Paminys* ‘t. p.’ (su *-ij-* absorbcija, plg. hidr. lie. *Paneržys* < **Pa-ne-ve-ržys* (Vanagas 1981: 244); dar žr. Крегждис 2009: 280–281) > top. lie. dial. (žem.) **Pominys*, plg. lie. *pa-ežerys* ‘vieta prie ežero’ ↔ top. lie. (žem.) *Póžerė* ‘kaimas netoli Tauragės’ (žr. Otrębski 1966: 327–328; Zinkevičius 1966: 130; Kregždys 2010: 209) → (apeliatyvas) lie. dial. (žem.) *pominis* ‘augalas, augantis paupyje resp. drėgnose vietose’;

¹¹ *ū:ū* resp. *ī:ī* konvergentinis procesas šiame tarminiame plote vyko skiemenyje prieš kirtį (žr. Zinkevičius 1966: 491).

2) lie. dial. (žem.) *póminis* *‘augalas, augantis drėgnose vietose’ < lie. **po-ne-minis* ‘t. p.’ (su *-ne-* absorbcija dėl fonologiškai tapačių skiemenų kartojimosi, t. y. *-ne-...-ni-*; *-i-* < *-u-* dėl regresyvinės asimiliacijos, plg. iki šiol neaiškios kilmės laikomo hidronimo etimologiją: lie. *Minià* up. Skdv, *Mìnija* ‘Nemuno dešinysis intakas’, *Mìnė* up. Grg ir kt. < **Ne-mun-ija* (aferezė¹² dėl pasikartojančio *ne...ni* (matyt, dėl kalbos taupumo dėsnio); *-u-...-i-* > *-i-...-i-* (regres. asimiliac.) < hydr. lie. *Nēmūnas* up. Kn + suff. lie. *-ija* (toks hidronimų darybos tipas lietuvių kalbos areale itin dažnas, plg. *Káln-ija* b. Ds ← lie. *kálnas*; *Kaltān-ija* b. Klm ← avd. lie. *Káltanas* ir kt. (Bilkis 2008: 204–205))¹³¹⁴ < subst. lie. **po-ne-munis* ‘t. p.’ (substantyvizacija) < adj. bl. **nemuna-* ‘tai, kam būdinga drėgna vieta’ (žr. PEŽ III 177) > lie. *nemùnė* 2 Ds, *nemunė* 3b Pn, Lkm, *nēmūnė* 1 Gdr, Vdšk; LBŽ ‘(bot.) kelmūtis (*Anmillaria mellea*)’ Grv, Brsl, Pbs, Dglš, Slk, Ut, Ds (LKŽe) ↔ ‘drėgnose vietose auganti budis’ (PEŽ III 177) (dėl semantinės motyvacijos plg. avd. lie. *Nēmūnis* Vks, *Nemūnis* Jnš, Pš, Žg, *Nemūnis* V (LPŽ II: 319) ← hydr. lie. *Nēmūnas* up. Kn, t. y. rekonstruotina semema *‘gyvenantis prie Nemuno’, plg. avd. lie. *Nemunėlis* Zp / *Nemunáitis* Luk ‘t. p.’ (Butkus 1995: 322)¹⁵.

Spėtina, kad fleksinio *-is* atsiradimui įtakos galėjo turėti analogijos veiksnys, t. y. siejimas su lie. dial. (žem.) *upis* ‘upė’ Als, Slnt, vartotas šiaurės žemaičių telšiškių ir kretingiškių plotuose (žr. Skardžius I 54), o su pastaru ribojasi pietų žemaičių varniškių arealas, iš kurio kilęs Ivinskis. Būtent jam šio žodžio autorystę priskiria Gliwa.

Gliwos mėginimas susieti lie. *póminis* 1 ‘(bot.) eraičinas (*Festuca*)’ NdŽ; Mt, LBŽ (LKŽe) ir Jono Staugaičio, vakarų aukštaičio (gimusio Štratų (kitaip – Omentiškių) kaime (LE XXVIII 474–475)), nurodomą fitonimą lie. *pamienis* ‘(bot.) šunažolė (*Dactylis glomerata*)’ LBŽ, P. Snar (LKŽe) itin abejotinas ne tik dėl botaninio skirtingumo, mat eraičinas auga itin drėgnose vietose, o šunažolė priešingai – tik saikingai drėgnose (žr. toliau), t. y. šiais žodžiais įvardytos visiškai

¹² Tokį pat kitimą, matyt, reflektuoja ir avd. lie. *Vėžinis* V < ? **Ne-vėžinis* ‘gyvenas ar kilęs nuo Nevėžio’, t. y. jis traktuotinas kaip hidroniminis apeliatyvas (kitaip jo kilmė aiškinama LPŽ II 1201); *Ulińskas/Ulińskas* Šl, Alvt ir kt. < ? **Šia-ulĩnskas* ‘kilęs ar gyvenantis Šiauliuose’ (kitaip LPŽ II 1100); *Pėdišius* Šmn / *Pedišius* Skp < ? **Klai-pėdišius* ‘kilęs iš Klaipėdos’, plg. avd. lie. *Klaipėdūkas* ‘t. p.’ (Butkus 1995: 265)

¹³ Visiškai kitą ir semantiškai nemotyvuotą šio hidronimo kilmės aprašą pateikia Vanagas (1981: 217).

¹⁴ Dar plg. (progress. asimil.) avd. lie. *Nemeniūnas* Snt ↔ avd. lie. *Nemaniūnas* Šln, Tt (LPŽ II 317–318).

¹⁵ Todėl ir avd. lie. *Miniotas*, *Miniótas*, *Miniótas*, *Miniotas* ir kt. (LPŽ II: 251), matyt, yra apeliatyvinės kilmės, t. y. sietini su hydr. lie. *Minià* up. Skdv, *Mìnija*, *Mìnė* up. Grg ir kt. (dėl jų žr. Vanagas 1981: 217), o ne verb. lie. *miñti* ‘turėti galvoje, manyti ir kt.’ (plačiau žr. LPŽ II 249), dar plg. avd. lie. *Giniótas* < hydr. lie. *Gin-* (*-upis* up. Gdž), (*Prieš-*) *-ginis* up. Kbr (dėl jų žr. Vanagas 1981: 116), *Gin-auka* b. Dūk. (Bilkis 2008: 252) + suff. lie. *-ot-* (žr. Skardžius I 344).

skirtingos žolinių augalų rūšys, bet ir dėl etimologijos – jų kilmė visiškai skirtinga: lie. *pamienis* ‘šunažolė’ < **pa-ka-mienis* (su radicialinio *-ka-* absorbcija, plg. lie. *lajà* ‘medžio šakų ir lapų visuma, vainikas’ DŽ, rš, P. Snar (LKŽe) < lie. *lapì-jà* ‘medžių, augalų lapai, lapų visuma’ K; R 213, K I 96, J, rš, Šv, Vrb, V. Piet, ‘vieta, kur daug lapų yra’ Tv (LKŽe) – plačiau žr. Kregždys 2009: 120–122; Крегждис 2009: 280–281; Kregždys 2010, : 100, 106), t. y. praef. *pa-* + subst. lie. *kamienas* 1 ‘augalo, medžio liemuo, stiebas’ Š; M, S. Dauk., Mair., A. Vien., J, Sdk, Vv, BsP IV 143, BsMt I 71; ‘drūtgalys, storgalys’ J; ‘(anat.) liemuo (*Truncus arteriosus*)’ NdŽ ↔ *kamiena* 1 ‘augalo, medžio liemuo, stiebas’ J; C II 1152, K. Būg (Ds) (LKŽe).

Identiškos semantinės vertės šunažolės pavadinimai vartojami rytų slavų kalbose: r. dial. *купкова* ‘*Dactylis glomerata* L.’ (Анненковъ 1878: 121) < ? **куп-ин-кова-я*, plg. r. dial. *кўпина* ‘kelmas, apaugęs samanomis arba žolėmis’ Pskovas, Smolenskas (СРНГ XVI 101); r. dial. *палочникъ* ‘šunažolė’ (Анненковъ 1878: 122), plg. r. dial. *пáлочник* ‘jaunas miškelis, kurį kerta dėl lazdų, karčių’ (СРНГ XXV 175) ↔ r. dial. *палочная трава* ‘šunažolė’ (Анненковъ 1878: 121). Tokios konotacijos atsiradimą nulėmė šunažolės lokalizacija ir simbiotinės ypatybės – ši žolė auga tik šešėlingose vietose, pamiškėse, pagiriuose, kirtimų vietose, t. y. ten, kur yra medžių (БСЭ XV 486).

Hidrolokacinę šio fitonimo kilmę galima argumentuoti rytų slavų kalbų asociatyvais, kurie iki šiol nėra nagrinėti ir lyginti su baltų kalbų atitikmenimis (plg. Меркулова 1967; Преображенский I 568; ЭССЯ XX 191–193). Tikrasis eraičinas (*Festuca pratensis* Huds.) ↔ *eraičinas*, *eraičynas* ‘(bot.) tokia varpinių šeimos pašarinė žolė (*Festuca*)’ (LKŽe)) Rusijos Mogiliovo srityje vadintas r. dial. *мурогъ* (Анненковъ 1878: 144). Kitose rusų šnektose juo įvardijami kiti augalai ir botaniniai objektai: r. dial. *мýрог* / *мурог* / *мурок* ‘takažolė (*Polygonum aviculare* L.); griukinių šeimos augalas’ Brianskas; *мург полевой* ‘linažolė (*Linaria vulgaris* Mill.)’ (šio augalo negalima sieti su linais ir jų mynimu, mat jis yra piktžolė, auganti pakelėse (БСЭ XVIII 278 – dėl šios priežasties, matyt, ir pavadinta šiuo pavadinimu (žr. toliau))) Voronežas; *мурок* ‘samanos, kuriomis užkamšomi trobesių plyšiai’ Tambovas; *мурок* ‘žolė’ (plg. *Весь мурок пожелтел, все вытоптали*) Sverdlovskas; *мурог* ‘tanki žolė, vešanti kaimo gatvelės pakraščiuose’ Brianskas; *мурог* ‘smulki žema žolė; jauna žolė’ Tobolas, Brianskas, *мурок* ‘sodri jauna žolė’ Archangelskas; *мурог* ‘velėna’ Pskovas ir kt., *мýрог* ‘žaliuojanti pievutė’ Brianskas, *мурог* ‘t. p.’ Tiumenė, ‘pievų vietovė’ Archangelskas, ‘pieva, ražiena’ pietinės ir vakarinės Rusijos sritys (СРНГ XVIII 358). Šie žodžiai kildinami iš hidroleksos subst. bl.-sl. **māura*- ‘purvas’ (masc. (Reinholdas Trautmannas (1923: 172) šią lytį skirsto į dvi atskiras bl.-sl. **māura*- ‘purvas’ ir bl.-sl. **maurā*- ‘žolė, velėna’)) > lie. *māuras* 3, 1, *maūras* 4 ‘(bot.) vandens augalas, plūdena (*Lemna*); dumbblas, purvas’ ir kt., adj. lie. *mūras*,

-à 4 ‘šlapias, pažliugęs’, subst. lie. *mùras* ‘įmirkusi, pažliugusi žemė’ (LKŽe), la. *murūt* ‘purvinti, teplioti’ (ME II 670), le. *mul* ‘glitus, klampus uolienų ir organinių likučių sluoksniš vandens telkinio dugne arba krante; dumblas; pelkė’ (SPW XV 173; Brückner 1957: 348) (< vak. sl. **maula-* (Trautmann ibd.)) < adj. ide. dial. **mēu-l / rō-* ‘slidus; išmirkęs’ < verb. ide. **meu-* / **meuə-* (**mū-*) ‘nutrinti, nuplauti (vandeniui)’ (IEW 741–742), kuris yra giminaitis verb. ide. **mer-* / **mṛ-* ‘sumirkyti (vandeniui)’ (žr. PEŽ III 134; IEW 735–736) → verb. ide. **merk-* (su determinatyvu **-k-*) ‘t. p.’ > bl.-sl. **meřk-* / **mīřk-* ‘t. p.’ (PEŽ ibd.; IEW 739–740; dar žr. Urbutis 1972: 212; Фасмер III 10–11; ЭССЯ XX 191–193)).

Kitas, itin svarbus, šį spėjimą iliustruojantis pavyzdys – r. dial. *вожеу* ‘*Festuca pratensis*’ Archangelskas (Анненковъ ibd.) ~ ‘*Festuca Fenas Lag.*’ (СРНГ V 12) < r. dial. **вож-[i]-(н)еу* ‘t. p.’ < adj. bžn. sl. *водънь* ‘vandens, vandeninis’ (dėl jo žr. Miklosich 1977: 70) + suff. (subst.) sl. *-ьу-* (dėl jo žr. Селищев 1952: 60; Хабургаев 1974: 199–200) (dėl *-n-* absorbcijos r. dial. *-d-* + *-u-* /*i/* + *-eу* (pagal sl. **dj* > ryt. sl. /*ж/* (< **d’ž*’ (žr. Хабургаев 1974: 153; Півторак 1988: 134)), plg. adj. r. dial. *вожаный* ‘? vandeningas’ (*Вожаный горох. Холодный гороховый суп, разведенный квасом*) (СРНГ V 9–10).

Vadinasi, galima atsargiai spėti, kad hidroniminis asociatyvas, reflektuojantis augalo augimo vietą, yra pats seniausias (neabejotinas tokio spėjimo argumentas – r. dial. *мур* ‘pelėsis’ Voronežas (Даль II 359), suponuojantis substratinę hidroforinę referenciją, mat pelėsis auga tik labai drėgnose vietose (LE XXII 263)). Vėliau radosi kiti šio augalo įvardijimai pagal jo augimo būdą, struktūrą, uzualinę vertę ir kitus požymius: r. dial. *метла* ‘šluota (*Festuca elatior, rubra*)’, *манна луговая* ‘t. p.’ ir kt. (plačiau žr. Анненковъ ibd.).

5.1. Semantinė darybinė fitonimų su praef. *pa-* / *po-* motyvacija

Toks darybos būdas, kai augalų pavadinimai su praef. *pa-* / *po-* motyvuotini jų lokalizacija, lietuvių kalbos fitonimams (ypač mikonimams) įprastas (tai yra ne dirbtiniai botaniniai terminai, bet šnektose vartojami žodžiai); jis skirstytinas į du pogrupius – pirminės lokalizacinės referencijos (1 – semantinė motyvacija suponuota pirminio referento augimo vietos resp. paragenezinės sąsajos) ir asociatyvinės resp. antrinės lokalizacinės referencijos (2 – semantinė motyvacija suponuota augimo vietos ant pirminio referento arba abesvyvinės jo sampratos):

1) lie. *pa aĩksnė* 2 ‘(bot.) piengrybis paberžis, gauruotė (*Lactarius torminosus*); paprastasis piengrybis, kiaulgrybis (*Lactarius trivialis*)’ ↔ ‘vieta po alksniu’ (LKŽe); lie. *pa qžuõlis* 2 ‘(bot.) skylėtbudžių šeimos grybas, augantis po ažuolais (*Boletus*

luridus); aitrusis baravykas (*Boletus felleus*); baravykas raudonviršis, raudonikis (*Boletus versipellus*) (= lie. *pa q ž u ō l ě* 2 't. p.'), t. y. 'baravykas, augantis prie ąžuolo'; lie. *pa b ě r ž i s* 1 '(bot.) baravykas lepšė (*Boletus scaber*)' (= lie. dial. *pa b ě r ž ě* 1, *pa b ě r ž ě* 3b 't. p.; pienė, ūmėdė'), t. y. 'grybas, augantis palei beržus'; lie. *pa l ě p ě* 1 '(bot.) lakštabadžių šeimos valgomas grybas (*Lactarius vellereus*)' (= lie. dial. *pa l ě p i s* 1 't. p.'), t. y. 'grybas, augantis palei liepas'; lie. *pa ka l n ū t ě* 2 '(bot.) lelijinių šeimos kvapi, nuodinga, vaistinė miškų ir darželių gėlė (*Convallaria: C. majalis, C. latifolia*)' (LKŽe), t. y. 'pakalnių, pakraščių augalas' (žr. БСЭ XIV 146), lie. *pienažolė pajūrinė* 'raktažolinių (*Primulaceae*) šeimos žolė, randama šlapiose druskingose augavietėse (*Glaux maritima*)' (LE XXI 447), plg. lie. *pajūrinis pelėžirnis* (*Lathyrus maritimus*), lie. *pajūrinis kadagys* (*Juniperus conferta*) ↔ adj. lie. *pajūrinis*, -ė 1, *pajūrinis* 2 'pajūryje esantis, gyvenantis, augantis' (LKŽe); lie. *palazdė* 3^b, *palāzdė* 2, *pālāzdė* 1 '(bot.) europinė pipirlapė (*Asarum europaeum*); plukė žibuoklė (*Anemone hepatica*)' ↔ *Palazdėlės daugiau pakriausiuos (stačiuose šlaituose, atšlaitėse) auga* Trgn (LKŽe) ↔ lazdynas (*Corylus*), beržinių (*Betulaceae*) šeimos krūmas ir medis, auga daubose (LE XIV 304) resp. šlaituose (dar žr. Gri-tėnienė 2006: 59);

2) lie. *pa a ĩ k s n ě* 2 '(bot.) ant suskeldėjusios alksnio kamieno žievės augantis grybas, paprastoji alksniabudė (*Schizophyllum commune*)' (LKŽe); lie. *pa la z d ě* 'gegužinė žvynšaknė (*Lathraea squamaria*)' (KLŽe) – žvynšaknės, bervidinių šeimos daugiamečių žolių gentis, parazituoja ant kito augalo šaknų (ypač lazdyno, alksnio ir liepos) (LTE XII 564), 'smiltyninis baravykas (*Boletus castaneus*)' (LKŽe) ↔ lie. *smiltė* 2 '(bot.) gvazdikinių šeimos smėlynų augalas (*Arenaria*)' (LKŽe) auga n u o - k a l n ě s e , k u r s a u s a (LE XXVIII 185).

Antrasis semantinis darybinis augalų pavadinimų su praef. *pa-* / *po-* tipas motyvuotinas formaliaisiais požymiais – išorinėmis (fizinėmis) savybėmis arba uzualine (vartotojiška) verte:

1) lie. *pa b ě r ž i s* 'medlieva (*Rhamnus* (LTE VII 361 (kaip ir БСЭ X 430) ir LE XVIII 99 šiuo fitonimu (t. y. lie. *medlievā*) įvardijami skirtingų šeimų augalai, t. y. *Amelanchier vulgaris* (lie. *paprastoji medlievā* resp. erškėtinių šeimos krūmų ir neaukštų medžių gentis) ≠ *Rhamnus cathartica* (lie. *dygioji šunobelė* resp. šalteksninių šeimos augalų gentis (LTE XI 15)))' Mt (= lie. dial. *pa b ě r ž ě* 't. p.' Trak); 'konvalija (*Convallaria majalis*)' Rt, pirmasis, matyt, taip vadinamas dėl vienodos abiejų šių medingųjų augalų lapų pigmentacijos (t. y. lapų paviršius tamsus, o apatinė pusė šviesiai balkšvi (žr. БСЭ X 430), o pavasarį medlievos lapai (jei tai *Amelanchier vulgaris*) būna pasidengę pūkeliais (Кернеръ фонъ-Марилаунъ I 345), kaip ir beržo (*Betula*) (LE II 442)) ir labai panašios formos (*A. rotundi-folia*); gali būti, kad šių augalų sugretinimą lėmė uzualinė vertė (jei *medlievā* = *dygioji šunobelė*), mat tiek iš beržo lapų ir pumpurų (LE II 443), tiek iš šunobelės uogų

(Кернеръ фонъ-Марилаунъ II 699) buvo gaminami dažai; ‘pakalnutės’ semema, matyt, sietina su šio lelijinių (*Liliaceae*) šeimos žolinio augalo žiedynų išsidėstymu (LE XXI 367) resp. vertikaliu pasvirimu, primenančiu beržo šakų nusvirimą; dėl šios ypatybės beržinių šeimos medžiai (*Betulaceae*) „nusvirusiomis rasotomis šakelėmis“ liaudies dainose gretinami su skurdu ir vargu (LE II 443);

2) lie. *palėpštis* 2 LBŽ, *palepštis* Mt ‘(bot.) ankštinių šeimos daugiametis dekoratyvinis augalas (*Cytisus*)’ (LKŽe) < praef. lie. *pa-* + adj. lie. *lėkštas*, -à 4 ‘plokščias, plynas, lygus’ (LKŽe) (su *p-k-* > *p-p-* dėl tolimosios asimiliacijos), mat šio ankštinių šeimos augalo vaisius – plokščia ankštis (LTE VIII 426);

3) lie. *paliepsnis* ‘(bot.) toks augalas’ < praef. lie. *pa-* + subst. lie. *liepsnà* 4 ‘ugnis, kylanti iš degančio daikto’ ir kt. (LKŽe), plg. lie. *liepsnėlė* 2 ‘(zool.) nedidelis paukštis giesmininkas raudona krūtine, raudonkrūtinė, raudongurklė (*Erithacus rubecula*); (bot.) gvaizdikinių šeimos augalas ryškiai spalvotais žiedais, gaisra-na (*Lychnis*)’ (LKŽe; LE XIV 540–541);

4) lie. dial. *paliepa* ‘(bot.) didžioji nasturtė (*Tropaeolum majus*)’ (LKŽe), kuris LKŽ sudarytojų klaidingai priskirtas lie. *paliepà* 3^b, *pāliepa* 1 ‘(bot.) atauga, atžala, išauga’ (LKŽe) (< verb. lie. 1. *palīpti* ‘šiek tiek, nedaug lipti; įstengti lipti’; 2. *palīpti* ‘prilipti po apačia’ > subst. lie. *liēptas* 2 ‘lenta ar rąstas, perdėtas skersai griovį ar upelį pereiti; prie upės, ežero kranto ant vandens pritaisyta lenta atsistoti, skalbiant ar vandenį semiant’ (LKŽe)) leksiniam semantiniam lizdui: lie. dial. *paliepa* ‘didžioji nasturtė’ ← **paliep-sn-a* (-sn- absorbcija (dėl tokių kitimų plačiau žr. Kregždys 2009: 281)) < praef. lie. *pa-* + subst. lie. *liepsnà* (žr. ankstesnį tekstą), mat šio augalo žiedai „neretai raudonai šlakuoti, lyg krauju aptaškyti“ (LE XX 23);

5) lie. *pósmilgė* 1 ‘(bot.) šluotsmilgė (*Deschampsia*)’; ‘smilguolė (Apera)’; ‘smilgūnė (*Eragrostis*); lendrūnas (*Calamagrostis*)’ ↔ *pasmilgė* ‘(bot.) šluotsmilgė (*Deschampsia caespitosa*)’ (LKŽe; dar žr. LE XXIII 339; XIV 385–386) < praef. lie. *po-* (dėl jo žr. Kregždys 2010: 222) + subst. lie. *smilga* 1, *smilgà* 4, *smilgà* 3 ‘(bot.) varpinių šeimos žolė su šluotelės pavidalo žiedynu (*Agrostis*); kas aukštas ir plonas; miglė (*Poa*); lendrūnas (*Calamagrostis*); siauralapė smilga (*C. canescens*); striepsnė (*Melica*)’ (LKŽe);

6) lie. *palazdė* ‘rūtenis (*Corydalis cava*)’ (LKŽe) ↔ šio augalo vaisius – dėžutė (LTE IX: 595), matyt, sietas su lazdyno riešutu.

Šie pavyzdžiai taip pat labai svarbūs augalų pavadinimų su praef. *pa-* / *po-* darybinio modelio determinacijai – reflektuojami *deadjektyvinis* ir *denominatyvinis* tipai, o ne Gliwos postuluojamais jokiais pavyzdžiais neilustruotas *deverbatyvinis* (!!!). Tokią formuluotę galima pagrįsti ir neva veiksmažodinių darybos pamatą reflektuojančių (žr. Gliwa 2009: 84) lietuvių ir latvių fitonimų pavadinimų morfologine analize (žr. toliau).

6. LIE. *PADRAIKA* '(BOT.) BRANTAS
(*CUSCUTA*); PATAISAS (*LYCOPODIUM*);
RŪGTIS TAKAŽOLĖ (*POLYGONUM*
AVICULARE)'

Lie. *padraika* '(bot.) brantas (*Cuscuta*); pataisas (*Lycopodium*); rūgtis takažolė (*Polygonum aviculare*)' LBŽ (LKŽe) (substantyvizacija) < praef. lie. *pa-* + a d j. lie. *draikas*, -à 4 'išsidriekęs, laibas' (LKŽe) (kaip adj. lie. dial. (žem.) *paimlūs*, -ì 'geros galvos, gabus mokslui' (DūnŽ 232) (↔ adj. lie. *imlūs*, -ì 4 'galintis prisiimti, perisiimti, receptyvus; talpus' (LKŽe)), adj. lie. dial. (žem.) *paplókščias*, -ia 'plokščias' (DūnŽ 239) ir kt.), o ne tiesiogiai sieti su verb. lie. *driėkti* 'tęsti, traukti, tempti (ką ilgą, tąsų, beformį); būti nusitęsusiam; tįsti; lėkti išdrikusiam; taršyti, skleisti; eiti, vilktis; lupti žievę' resp. verb. lie. *padriėkti* 'paskleisti; pakratyti; netvarkingai padėti, numesti; tysoti pasiskleidusiam; būti nusitęsusiam, plytėti; pasklisti, paplįsti; griūnant pasitiesti, išsitiesti; išaugti, pasitempti' (LKŽe), kaip siūlo Gliwa (ibd.); lie. *šùn-d r a i k a* 1, *šundráika* 1 'pataisas (*Lycopodium*)' ↔ *šundraikas* 1 't. p.' (LKŽe) kaip dviejų vardažodžių (!!!) dūrinį aiškino jau Kazimieras Būga (RR I 219)).

7. LIE. *PĀTAISAS* '(BOT.) SPORINIS
PATAISINIŲ ŠEIMOS DAUGIAMETIS
MIŠKŲ AUGALAS ŠAKOTU STIEBELIU
IR SPYGLIŠKAIS LAPELIAIS
(*LYCOPODIUM*)'

Lie. *pātaisas* 3^b '(bot.) sporinis pataisinių šeimos daugiametis miškų augalas šakotu stiebeliu ir spygliškais lapeliais (*Lycopodium*)' Lkm, Kp, Pn, Sv, Brž, Srij, LBŽ, Mlt, Dglš, Trgn, Grl, A. Vien., Ln; '(bot.) šliaužiančioji tramažolė (*Glechoma hederacea*)' Jrb, J (LKŽe)¹⁶ iki šiol kildinamas iš poliseminio verb. lie. *tiėsti*¹⁷ (tik-

¹⁶ Dar plg. *ō/ā* kamienų gretybės (apie tokių morfologinių variantų genezę plačiau žr. Kregždys 2010: 51–58) variantą subst. lie. *pataisà* 3^b '*Lycopodium*' (LKŽe), vartotą rytų aukštaičių uteniškių patarmės plote.

¹⁷ Plg. verb. lie. *tiėsti* semantinį ekstensionalą: 'daryti tiesų, tiesinti, lyginti; tempti, ilginti; kišti, artinti; duoti, brukti; daryti (ppr. ilgą), vesti, kloti; tiesiai ar tiesų daryti, vesti, brėžti; skėsti, plėsti, skleisti, tempti; tempti, tęsti per ką, sujungiant dvi puses; kloti ant paviršiaus; taisyti, duoti klotėti, kloti (patalą); išskleidus dengti, gaubti; kratyti, kloti; dengti ko sluoksniu, kloti; tęstis, driektis' (plg. (refl.) *Pataisai par žemę tiėsius* Klt); būti besitęsiančiam, nusidriekusiam, tysoti; suduoti, drožti, kirsti, rėžti, trenkti; guldyti, griauti, trenkti (ant žemės); kristi, virsti, griūti, pulti; smarkiai augti, stiebtis; tęstis, trukti; tęstis, slinkti; greitai eiti, bėgti, važiuoti; smarkiai dirbti, kibti į darbą; traukti, plėsti, dainuoti; rujoti, lakstyti' (LKŽe).

liau – verb. lie. *patiēsti*¹⁸), kaip teigia Gliwa (ibd.), nors visi lietuvių kalbos dariniai su šaknimi *-tais-* yra vestini iš kito balsiokaitos laipsnio šaknies verb. lie. *taisýti*¹⁹ (dar žr. Smoczyński 2007: 675–676), suponuojančios 4 sememas, tinkančias pagrįsti fitonimo semantinę konotaciją (žr. 19 išnašą): 1. ‘gydyti’, mat iš vaistinio pataiso (*Lycopodium clavatum*) sporų gaminami pabarstai iššutimams gydyti (žr. LE XXII 150; dar žr. KŠŽ 205); 2. ‘draikytis, driektis’ – pagal augalo morfologiją, t. y. sporofito stiebas išsidėstęs pažeme, išsišakoja aukštai nukreiptomis šakelėmis (LE ibd.); 3. ‘virsti išilgam, tiestis’ = 2 semema; 4. ‘puošti, gražinti ku’, mat augalas yra puošnus, naudojamas pinti vainikams (LE ibd.), kurių tik dvi (1, 4) suponuotinos subst. lie. *pataisas*, mat 2 ir 3 sememos nėra būdingos verb. lie. *pataisýti*²⁰,

¹⁸ Plg. verb. lie. *patiēsti* semantinį ekstensionalą: ‘padaryti kiek tiesesnę, patiesinti; dirbus pailsėti, išsitiesti, dustelėti; atkišti, pakelti, ištiesti; padaryti ką ilgą, pakloti, įtaisyti; perdėti, pertęsti, pertempti per ką, sujungiant dvi puses; p a k l o t i, i š s k l e i s t i k l o j ė t i s; išskleidus padėti; pakloti (patalą); išskleidus apdengti, apgaubti; pakratyti, padriekti, paskleisti; išdrikti, išsidriekti; plytėti, tįsoti, būti nusidriekusiam; paguldyti, pargriauti, partrenkti; atsigulti, atsidrėbti, išsitiesti, pargriūti; galą padaryti, nudobti, nužudyti, užmušti, nušauti, papjauti; pasitempti, paaugti; pakrypti, pasisukti, pasiduoti’ (LKŽe).

¹⁹ Plg. verb. lie. *taisýti* semantinį ekstensionalą: ‘šalinti gedimus, daryti ką vėl tinkamą naudotis; daryti tinkamą važiuoti, šalinant nelygumus; daryti, kad būtų tiesus; šalinti spragas, skylės, lopyti; šalinti klaidas, netikslumus, apsirikimus, nesklandumus; tarminių žodį keisti bendrinės kalbos žodžiu; naikinti, išgyvendinti (negeroves); gerinti ką prastą, pašlijusį; daryti geresnę, tobulinti; daryti derlingesnę, trąšesnę; g y d y t i; plombuoti (danti); sveikti, gyti; atstatyti į vietą (išnirimą); masažuoti, trinti (sprandą); rieberti, storėti; daryti tvarkingą, lygų, pritinkantį; (lyginti), valyti; tam tikru būdu šukuoti, garbinuoti, daryti šukuoseną; išplėtojus tiesti, skleisti; d r a i k y t i s, d r i e k t i s; v i r s t i i š i l g a m, t i e s t i s; tvarkyti, prižiūrėti; pakelti vagojant užverstą; doroti, darinėti, valyti; įtvirtinti, įstatyti; rišti (knygą); dėti viršelius, aplankus; dėti į rėmus, rėminti; kloti (lovą, patalą)’ NdŽ, Brs, Trkn, Žr, Slnt, Mžš, Kair, N 123, LLD III 275 (Grz), Mžš, Rm; ‘rengti, vilkti (drabužiais); dėvėti, vilkėti; aprūpinti drabužiais; dengti, tiesti; rengti gražiais, puošniais drabužiais; p u o š t i, g r a ž i n t i k u o; teikti išvaizdai gražumo; daryti, gaminti kokį daiktą; tiesti (kelį); tverti (tvorą); sukti, krauti (lizdą, migį ir pan.); daryti ką tam tikro pavidalo, formuoti; krauti, auginti; sudaryti iš garsų tam tikrą vienumą; statyti, statydinti (statinį); daryti vidaus įrengimus; kurti, steigti, rengti; gaminti, tiekti (valgį, gėrimą,ėdalą); gaminti kokiam darbui, reikalui; daryti derinantis prie numatyto tikslo, stengtis taikyti; bandyti; elgtis; dėtis, rodytis; išdirbinėti (juokus, išdaigas, nemalonumus ir pan.); šmeižti, apkalbinėti; ruošti, rengti (kelionei, kokiam veikalui, įvykiui); ketinti, norėti, manyti, numatyti (ką daryti); artėti pradžiai, reikštis juntamais kokio būsimio reiškinio požymiais; tvarkyti, rengti (padargą, įrankį, kitą kokią priemonę), kad tiktų vartoti, naudotis; miklinti, mankštinti; derinti; dėti šovinį į šaunamojo ginklo lizdą; rengti sėjai, dirbti (žemę); rūpinti, tiektis; parūpinti, įgyti, pirkti; kaupiti, krauti, dėti; rūpintis, kad kur patektų, būtų priimtas; kelti (vestuves, pokylį); organizuoti, rengti; telktis, rinktis; taikyti (į taikinį); kreipti reikiama linkme; gretintis, ketinant ką daryti; gretintis, taikstytis, šlietis (prie ko patinkamo); rastis, reikštis, mestis (apie ligą, skausmą); godžiai valgyti, kirsti; mušti, daužyti; naikinti; brangiai imti, plėšti, lupiti’ (LKŽe).

²⁰ Plg. verb. lie. *pataisýti* semantinį ekstensionalą: ‘pašalinti gedimus, padaryti tinkamą naudoti; padaryti tinkamą važiuoti, šalinant nelygumus; palopyti; kitaip perdaryti, pertaisyti; pašalinti ar nurodyti klaidas, apsirikimus, nesklandumus; pašalinti negeroves; pagerinti ką suprastėjusį, netikusį; patobulinti, perauklėti; išsigiedryti; pagydyti; užplombuoti (danti); pasveikti, pagyti; atstatyti (išnirimą); išmasažuoti, ištrinti; nupenėti, nušerti; pariebėti; įgyti įėgų, atsiėgauti; pada-

iš kurio galėtų būti kildinamas minėtas *o* kamieno darinys (jei tai deverbatyvas) (žr. 20 išnašą). Vis dėlto terapinės funkcijos uzualizacija suponuočių hiperonimo 'gydymo augalas' rekonstrukciją, kuri mažai tikėtina dėl menkos farmakoterapinės augalo vertės, t. y. juo gydytos tik egzogeninės kilmės odos sutrikimai, negrėšę biologinei žmogaus egzistencijai, o pataisu varinčiumi (*L. annotinum*) – nuomaris (LE ibd.). Vis dėlto būtent pastarosios pataiso rūšies įvardijimas lie. *šūndraika* 't. p.' suponuoja augalo morfologijos (plg. Gritėnienė 2006: 183), o ne vartojamosios konotacinės vertės svarbą, t. y. suponuoti 'šliaužimo, vilkimosi pažemiu' konotatyvai, mat pagrindinis pataiso (*Lycopodium*) stiebas yra *gulščias* šakniastiebis (LE XXII 150), plg. lie. dial. *valkata šniūrininkė*, kuri dėl šliaužiančio stiebo panaši į „[...] pataisą – vaistinį miškų augalą ilgą išsidriekusiu stiebu“ (Gritėnienė ibd.).

Užemos 'papuošalas' atstatymas taip pat abejotinas, mat leksemos semantinis ekstensionalas tokios reikšmės nereflektuoja. Hipotezė, neva tai *o* kamieno deverbatyvas iš verb. lie. *pataisyti* (apie tokį darybos tipą plačiau žr. Skardžius I 26–36), abejotina dėl šio veiksmažodžio vedinių darybinio modelio ir semantinės vertės sąsajos, t. y. reflektuojami *nomen instrumenti* pavadinimai: lie. dial. *pataisas* 'įrankis, įtaisas' (DūnŽ 249) ↔ (suff. *-lō- vedinys) lie. dial. *pataisalas* sm. (3^{4b}) 'įrankis, įtaisas' Trš; '(col.) pataisyti, patiekti valgymai' J. Balt. (LKŽe).

Aptariamo fitonimo kilmės mįslę galima lengvai paaiškinti remiantis jau minėto *ne asociatyvo*²¹ lie. dial. *valkata šniūrininkė* 'tramažolė (*Glechoma*)', supo-

ryti tvarkingą, lygų, pritinkantį; padaryti tiesų, ištiesti; išsitiesti išilgam; sutvarkyti, apšvarinti, apsodinti; pakloti (lovą, patalą); apsirengti, apsivilkti (drabužiais); persirengti kuo; papuošti; padaryti kokį daiktą; susidaryti, atsirasti; nutiesti (kelią); užtvirti (tvorą, gardą ir pan.); susukti, sukrauti (lizdą); padaryti ką tam tikro pavidalo, suformuoti; pastatyti (statinį); įrengti, įtaisyti; įkurti, įsteigti; parengti, sudaryti; pagaminti (valgį, gėrimą, ēdesį ir pan.), patiekti; pagaminti kokiam darbui, reikalui; dirbtinai, apsimitant padaryti; pasidaryti kokiame; dėtis kuo, pasirodyti kokiame, apsimesti; padaryti nemalonumą; pasitaikyti; pataikyti, pakliūti kur; atsitiikti; paruošti, parengti (veiksmui, veiklai, įvykiui); nusiteikti, ketinti (ką daryti); sutvarkyti, parengti, kad būtų tinkamas vartoti, naudotis; parengti darbui (padargą, įrankį, indą ir kt.); išmiklinti; įdirbti (žemę); parūpinti, įgyti; parinkti, pataupyti; paskirti, nurodyti, ką kam daryti, kuo būti; iškelti (vestuves, pokylį); sukelti kokį reiškinį; užtraukti (negerovę); pakreipti kuria linkme; pavalgyti, užkirsti; primušti; užmušti, nužudyti; prigauti, suvedžioti (merginą); pavogti; išleisti, išleisti (LKŽe).

²¹ Plg. augalo morfologinės struktūros suponuotus *konotatyvus* subst. lie. *driėka* 1 'augalo dalis, tinkanti audiniams austi, pluoštas, plaušas; tinklinis audinys; tam tikras (pluošto) kiekis, žiupsnis; (bot.) pataisas, driekana, rietena, šarkakojis (*Lycopodium*)' / *driėkana* 1 '(bot.) besidriekianti daržų piktžolė' ir (kito apofoninio laipsnio) jau minėtą lie. *padraika* '(bot.) brantas (*Cuscuta*); pataisas (*Lycopodium*); rūgtis takažolė (*Polygonum aviculare*)' LBŽ (LKŽe) bei genetinius jų *asociatyvus*: subst. lie. *padraika* 1 'ištvirkusi moteris, paleistuvė' / *padraika* 1, *padraika* 1, 'nerimtas žmogus, pliuškis; ilgšis, ištįsėlis' (LKŽe).

Šių semantinių lygmenų skyrimas yra itin svarbus, mat kai kurie tyrėjai asociatyvus ima interpretuoti kaip pirminius deverbatyvus, nors jie traktuotini kaip denominatyvai, plg. lie. *patārška* / *patārška* 'Briza media' Gritėnienė (2006: 61) sieja su vėjo keliamu nusvirusių varpučių garsu (plg. lie. *patārška*

nuojančio antrąjį semantinį darybinį augalų pavadinimų su praef. *pa-* / *po-* tipą, motyvuotiną formaliaisiais požymiais – išorinių (fizinių) savybių verte: šios lūpažiedžių (*Labiatae*) šeimos žolės – šliaužiančiosios tramažolės (*G. hederaceae*) stiebas²² yra panašus į pataisą (Gritėnienė *ibid.*), t. y. pagrindinės antžeminės augalo dalies horizontalus išsidėstymas ir atitinkamos morfologijos lapai nulėmė dviejų skirtingų augalų rūšių pavadinimų gretinimą resp. suponuoja paralelių semantemų ir morfologinės struktūros (plg. bū d v a r d i n ė s kilmės abstrakčios reikšmės *nomen agentis* lie. *valkata* ‘valkūnas’ (Skardžius I 336) ← adj. lie. *valkūs*, -i 4 ‘tąsus, tampus, minkštas, klampus, diržus; liaunas, lankstus, stangrus, elastingas; lankstus, vinklus (ppr. apie žmogų, kūno dalis); nelankstus, neskalus, kietas, diržingas; trapus, gruzdus; tingus, nerangus; glitus, lipus, tirštas; tvirtas, patvarus, išstvermingas (apie žmogų, gyvulį); kuri ilgai neužtrūksta, malži (apie karvę)’ (LKŽe) + suff. *-at-*) lyčių egzistavimą.

Vadinasi, galima drąsiai teigti, kad lie. *pataisas* ‘*Lycopodium*’ yra ne deverbatyvas, o denominatyvas, traktuotinas kaip hipernormalizmas (su šaknies *-ai-* vietoj etimologinio *-q-* (apie tokių kilmę plačiau žr. Urbutis 1998: 55–56)), sietinas su subst. lie. *patqsaĩ* pl. 3^b ‘(bot.) sporinis pataisinių šeimos daugiametis miškų augalas šakotu stiebeliu ir spygliškais lapeliais (*Lycopodium*)’ Švnc, Kli (LKŽe) < praef. lie. *pa-* + adj. lie. dial. **taisuus* ‘lankus, valkus’ (hipernormalizmas) ↔ adj. lie. *tąsūs*, -i 4 ‘kuris tempiamas tęsiasi, tįsta, netrupa; elastingas, valkus, diržingas, neskalus; kietas; lipnus; ilgai besitęsiantis, trunkantis’ (LKŽe) arba subst. lie. *tąsà* 4 ‘(to paties daikto) tęsimasis toliau, tęsinys; ko vykdymas, darymas ar vykimas, tęsimas ar tęsimasis toliau’ (LKŽe) ~ subst. lie. *patąsa* (scom.) 1, *patąsà* 3^b ‘valkata, bastūnas, palaidūnas; tįsla, patįsėlis’ (plg. fitoniminę konotaciją: *Tėvas patąsa, motina pamplė, vaikai čiūčiurukai* (žirnis) Kos 84) (LKŽe), subst. lie. dial. *patąsai* pl. 2 ‘pakulos su spaliais, gaunamos linus braukiant’ Prng, Dv (LKŽe)²³. Vadinasi, galima rekonstruoti sememą ‘augalas, kuris tempiamas tęsiasi, tįsta’.

1 ‘kas daug plepa, tarškia’ ↔ *patėrška* 1 ‘t. p.’ (LKŽe)), o Gliwa (2009: 84) jį aiškina ir kaip veiksmažodinį vadinį iš verb. lie. *tarškėti* ‘skeisti tarškantį garsą, barškėti; važiuoti tarškant; suduoti, kaukštelėti; plepėti, taukšti; čerkšti’ resp. verb. lie. *patarškėti* ‘patriaukšti, pagliaudyti; paplepėti, pataukšti’ (LKŽe), ir kaip denonaminatyvą iš subst. lie. *tārška* 1 ‘plepys, tarškalius’ ↔ *terškà* 4 ‘t. p.’ (LKŽe), nors leksemą priskiria deverbatyvų poklasiui.

²² Plg. subst. lie. *pataisainiai* 2 ‘(bot.) stiebinių sporinių augalų klasė (*Lycopodineae*)’ LBŽ (LKŽe).

²³ Pastarieji deverbatyvai iš verb. lie. *tąsyti* ‘paėmus už ko nors traukyti, tampyti; tampyti, kad vilktųsi, šliaužtu, valkioti; stumiant verstį judėti kuria nors kryptimi, perkėlinėti, stumdyti, traukyti; kibinti, stumdyti, draskyti, kamuoti; darbu varginti; traukyti, traukti tvirtai besilaikantį ar sunkiai prieinamą daiktą; tempiant tiesti, kloti; sunkiai nešioti, kiloti; sunkiai vežioti; tęsti, delsti, vilkinti; tęstis’ ir kt. (LKŽe) ↔ verb. lie. *patąsyti* ‘paėmus už ko nors patimpčioti, patraukyti; pamilžti; pasistumdyti, pasi- mušti; velkant kiek patampyti, pavalkioti; pastumdyti; sutraukyti; suardyti; tempiant patiesti, iškloti; išsidriekti, išdrikti; kiek tęsimai tarti; pasidengti, apsidraikyti’ ir kt. (LKŽe).

8. LA. DIAL. *APDZIŖAS, APDZIRAS,
APDZIRES, APDZIRENES, APDZIŖU- /
APDZIRU-ZĀLES* ‘PATAISAS
(*LYCOPIDIUM*)’

La. dial. *apdziŖas, apdziras, apdzires, apdzirenes* Jaungulbene (410), *apdziŖu- / apdziru-zāles* Lielaucē (112) ‘pataisais (*Lycopodium*)’ kilmė iki šiol neišaiškinta (plg. Gliwa 2009: 83–84). Remiantis Karlio Miūlenbacho žodyne (ME I 84) pateikiama medžiaga, galima spėti latvių kalbos šnektose įvykus fitoniminę šio augalo pavadinimo panmiksiją (lingvistinę), būdingą ir lietuvių šnektoms. Dėl Miūlenbacho nurodomo šios leksemos lietuvių kalbos atitikmens *apgirios* ‘čemeris (*Veratrum*)’ galima daryti prielaidą apie skirtingų rūšių augalų pavadinimų hiperonimizaciją (pagal 1-ąjį darybinį semantinį – lokalizacijos – tipą), plg. lie. dial. *atgirė* ‘toks miško augalas (*Lycopodium selago*)’ (DūnŽ 34), t. y. ‘atgiris arba pelkinis pataisais’ (LE XXII 150), nors Vitkausko (DūnŽ ibd.) nurodomi iliustraciniai leksemos pavyzdžiai suponuoja čemerio (*Veratrum*) konotaciją – šio augalo skysčiu (‘č e m e r y č i ų v a n d e n i u’) naikinamos utėlės (!!!). Fitonimų maišymą nulėmė, matyt, lokalizacinis identiškas, t. y. augimo vieta – miškas (pataiso), pamiškė – čemerio (plg. *apdziŖas auguot priežu mežuos un ėsuot līdzīgas staipekļiem* (ME ibd.), t. y. ‘č e m e r y s a u g a p a m i š k ė s e i r y r a l a b a i p a n a š u s i p a t a i s a’) – ir uzualinė vertė, mat abu augalai yra vaistiniai, tik naudojami skirtingoms ligoms gydyti. Taigi šio žodžio etimologinė analizė nesudėtinga: la. *apdziŖas* *‘pagirio, pamiškės augalai resp. pamiškiniai’ < praef. la. *ap-* ‘(žymi daiktą, esantį aplink ką nors)’ + subst. la. *dziŖa* (*dzīre*) ‘miškas’ (žr. ME I 555). Todėl Gliwos (ibd.) teiginys, neva šis denominatyvas yra veiksmožodinis vedinys, traktuotinas kaip liaudies etimologijos pavyzdys.

9. APIBENDRINIMAS

Remiantis pateikta trumpa apžvelgtų fitonimų analize, galima be išlygų pritarti Albertui Rosinui, suformulavusiam fantasmagorinių interpretacijų resp. kazuistinių argumentų vengimo metodinį teiginį (1997: 73): „[...] sprendžiant sudėtingus morfologijos raidos klausimus, būtina atsisakyti atomistinių tyrimo metodų ir atsitiktinio lyginimo su kitomis indoeuropiečių kalbomis, kurių duomenys, neištyrus jų vidinės raidos motyvų, dažnai gali nuvesti į klystkelius. Kiekvienos kalbos faktas turi būti tiriamas tos kalbos (ar tarmės) sisteminių sąsajų požiūriu, jo vartojimo kontekstų ir pragmatikos požiūriu ieškant jo pakitimų vidinių motyvų pačios kalbos (ar tarmės) sistemoje.“

10. IŠVADOS

- 10.1. Esminis faktorius, lemiantis leksemų etimologinės analizės kryptį – rekonstrukciniu-pragmatiniu metodu išskirtos mažiausios reikšmę turinčios žodžio dalies nustatymas.
- 10.2. Mažiausios apibendrintos žodžio dalies nebuvimas resp. formalusis alternantas rekonstruotinas, remiantis semantemų vertės uzusu.
- 10.3. Nustatyta tokia lietuvių ir latvių fitonimų morfologinė (resp. etimologinė) raida:
- 10.3.1. lie. *pastėnis* ‘gvazdikinių šeimos augalas (*Malachium*)’ ← **pas-ju-t-enis* (su radicialinio *-ju-* absorbcija) ← lie. dial. *pāsiutas* ‘pasiutimas, pašėlimas, dūkimas’ (↔ lie. dial. *pasiutys*, *pasiutis* ‘t. p.’) + (antrinis) suff. **-enjō-*;
- 10.3.2. lie. *núokana* ‘skėtinių šeimos nuodingas augalas (*Cicuta*)’ ← praef. *nuo-* + subst. lie. dial. *kānas* ‘galas’ (< lie. dial. *kāpana* ‘gaišimas, stipimas’) < praef. *nuo-* + lie. *ka-pa-na* ‘pabaiga, mirtis’ (← *‘tai, kas lemia mirtį resp. mirties augalas’);
- 10.3.3. subst. lie. *padaukas* ‘raudonviršis (*Leccinum aurantiacum*)’ < subst. lie. dial. (skol.) **padaukas* ‘nelygaus, raukšlėto („apšepusio“) koto grybas’ < adj. lie. dial. (skol.) **padalkinis* ‘nelygus (rauškšlėtas, nes sudurstytas) kaip padurkas’ ← lie. (skol.) *padálka* ‘apatinis drabužio kraštas, pažemė, palankas’ (su *-al-* > *-au-*, būdingu skoliniams);
- 10.3.4. lie. *pasienis* ‘graižaziedžių šeimos augalas, džiuğunė (*Hypochoeris*)’ < **pasie-ty-nis* ‘toks (-ia) kaip sietynas’ resp. ‘sausas, sudžiūvusi žolė = džiuğunė’ < praef. *pa-* + subst. lie. *sietynas* ‘iš šiaudų papuošalas; tokia upių pakraščiais auganti žolė’;
- 10.3.5. lie. *posainis* ‘džiuğunė (*Hypochoeris*)’ ← **po-su-kainis* ‘tas, kuris kaišomas, pinamas, tveriamas’ (su *-uk-* absorbcija) < praef. *po-* + verb. lie. dial. *sukáinoti* ‘suvelti, suraizgyti’ ↔ verb. lie. dial. *káinoti* ‘kaišyti, pinti, tverti (šiaip taip, tam kartui, prastai)’; ‘sienotarpus kamšyti samanomis, pakulomis ar kuo kitu’ ir kt. (~ subst. lie. *kainė* ‘(bot.) *Coremium*, t. y. grybą maitinančioji dalis, sudaryta kondiforų sancaupos’);
- 10.3.6. lie. *póminis* ‘eraičinas (*Festuca*)’ ← a) (apeliatyvas) lie. dial. (žem.) *pominis* *‘augalas, augantis paupyje resp. drėgnose vietose’ < top. lie. dial. (žem.) **Pominyš* (< **Paminyš* ‘t. p.’ (su *-ij-* absorbcija ir *-a-* > *-o-*, plg. lie. *pa-ežeris* ‘vieta prie ežero’ ↔ top. lie. (žem.) *Pó-žerė* ‘kaimas netoli Tauragės’) < top. **Paminijys* ‘vietovė prie Minijos upės’ < top. lie. (žem.) *Pomenie* (= *Paminijės*) ‘6 vietovės prie Minijos upės, į vakarus nuo Žarėnų ir į šiaurę nuo Rietavo’; b) lie. dial. (žem.) *póminis* *‘augalas, augantis drėgnose vietose’ < lie. **po-ne-minis* ‘t. p.’ (su *-ne-* absorbcija dėl fonologiškai tapačių skiemenų kartojimosi, t. y. *-ne-...-ni-*; *-i-* < *-u-* dėl regresyvinės asimiliacijos) < subst.

- lie. **po-ne-munis* ‘t. p.’ (substanyvizacija) < adj. bl. **nemuna-* ‘tai, kam būdinga drėgna vieta’;
- 10.3.7. lie. *pamienis* ‘šunažolė (*Dactylis glomerata*)’ ← **pa-ka-mienis* ‘žolė, auganti tik šešėlingose vietose, pamiškėse, pagiriuose, kirtimų vietose, t. y. ten, kur yra medžių’ (su radicialinio *-ka-* absorbcija) < praef. *pa-* + subst. lie. *kamienas* ‘augalo, medžio liemuo, stiebas’ ir kt.;
- 10.3.8. lie. *palėpštis* / *palepštis* ‘ankštinių šeimos daugiametis dekoratyvinis augalas (*Cytisus*)’ ← **palėkštis* ‘augalas, subrandinantis plokščias ankštis’ (su *p-k-* > *p-p-* dėl tolimosios asimiliacijos) < praef. lie. *pa-* + adj. lie. *lėkštas*, -à ‘plokščias, plynas, lygus’;
- 10.3.9. lie. dial. *paliopa* ‘didžioji nasturtė (*Tropaeolum majus*)’ ← **paliep-sn-a* ‘raudonai šlakuotų, lyg krauju aptaškytų žiedų augalas’ (-*sn-* absorbcija) < praef. lie. *pa-* + subst. lie. *liepsnà* ‘ugnis, kylanti iš degančio daikto’ ↔ lie. *liepsnėlė* ‘(bot.) gvaizdikinių šeimos augalas ryškiai spalvotais žiedais, gaisrana (*Lychnis*)’;
- 10.3.10. lie. *padraika* ‘brantas (*Cuscuta*); pataisas (*Lycopodium*); rūgtis takažolė (*Polygonum aviculare*)’ < praef. lie. *pa-* + adj. lie. *draikas*, -à ‘išsidrikęs, laibas’;
- 10.3.11. lie. *pātaisas* ‘sporinis pataisinių šeimos daugiametis miškų augalas šakotu stiebeliu ir spygliškais lapeliais (*Lycopodium*)’ – hipernormalizmas (su šaknies *-ai-* vietoj etimologinio *-q-*), sietinas su subst. lie. *patqsaĩ* ‘(bot.) sporinis pataisinių šeimos daugiametis miškų augalas šakotu stiebeliu ir spygliškais lapeliais (*Lycopodium*)’ < praef. lie. *pa-* + adj. lie. dial. **taisuus* ‘lankus, valkus’ (hipernomalizmas) ↔ adj. lie. *tqsūs*, -i ‘kuris tempiamas tęsiasi, tįsta, netrupa; elastingas, valkus, diržingas, neskalus’ ir kt.;
- 10.3.12. la. dial. *apdziņas*, *apdziras*, *apdzires*, *apdzirenes*, *apdziņu-/apdziru-zāles* ‘pataisas (*Lycopodium*)’ < praef. la. *ap-* ‘(žymi daiktą, esantį aplink ką nors)’ + subst. la. *dziņa* (*dzīre*) ‘miškas’.

ŠALTINIAI

Būga I–III – Būga Kazimieras. *Rinkiniai raštai* 1–3, sudarė Z. Zinkevičius. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1958–1961.

DūnŽ – Vitkauskas Vytautas. *Šiaurės rytų dūnininkų šnektų žodynas*. Vilnius: Moks-
las, 1976.

IEW – Pokorny Julius. *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch* 1–2. Bern und München: Francke Verlag, 1959–1969.

KRŽ I–II – Pupkis Aldonas. *Kazlų Rūdos šnektos žodynas* 1–2. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2008–2009.

KŠŽ – Vilutytė Angelė. *Kaltanėnų šnektos žodynas*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2008.

LATŽ – Lietuvos TSR administracinio-teritorinio suskirstymo žinynas 2. Vilnius: Mintis, 1976.

LE I–XXXVII – *Lietuvių enciklopedija* 1–37. Bostonas: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1953–1985.

LEW – Fraenkel Ernst. *Litauisches etymologisches Wörterbuch*, 1–2. Heidelberg: Vandenhoeck & Ruprecht, 1962–1965.

LEŽ – Smoczyński Wojciech. *Słownik etymologiczny języka litewskiego*. Wilno: Printer Polyglott, 2007.

LKŽe – *Lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas (t. 1–20, 1941–2002). Prieiga internete: www.lkz.lt.

LPŽ I–II – *Lietuvių pavardžių žodynas* 1–2. Vilnius: Mokslas, 1985–1989.

LS – Liddell Henry George, Scott Robert. *A Greek-English lexicon*. New York & Cincinnati: American Book Company, 1882 (eighth edition).

LTE I–XIII – *Lietuviškoji tarybinė enciklopedija* 1–13. Vilnius: Mokslas, 1976–1985.

ME I–IV – Mūlenbachs Kārlis. *Latviešu valodas vārdnīca* 1–4, red. Jānis Endzelīns. Rīga: Izglītības ministrija (t. 1), Kultūras fonds (t. 2–4), 1923–1932.

PEŽ I–IV – Mažiulis Vytautas. *Prūsų kalbos etimologijos žodynas* 1–4. Vilnius: Mokslas (t. 1), Mokslo ir enciklopedijų leidykla (t. 2, 3), Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas (t. 4), 1988–1997.

Skardžius I–V – Skardžius Pranas. *Rinktiniai raštai* 1–5, parengė Albertas Rosinas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996–1999.

SPW XV – *Słownik Polszczyzny XVI wieku* 15. Wrocław & Łódź: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1984.

БСЭ I–XXXI – *Большая советская энциклопедия*, ред. Б. А. Введенский. Москва: Большая советская энциклопедия, 1969–1981.

Даль I–IV – Даль Владимир. *Толковый словарь живого великорусского языка* 1–4. Москва: Русский язык, 1989–1991.

Кернеръ фонъ-Марилаунъ I–II – Кернеръ фонъ-Марилаунъ А. *Жизнь растений*. С.-Петербург: Просвѣщеніе, 1896.

Преображенский I–IV – Преображенский Александр Григорьевич. *Этимологический словарь русского языка*. Москва: Типография Г. Лисснера и Д. Совко, 1910–1914 (т. 1–2); Москва & Ленинград: Издательство академии наук СССР, 1949 (т. 3).

СРНГ I–XLIII – *Словарь русских народных говоров* 1–43. Ленинград (Санкт Петербург): Наука, 1965–2009.

Фасмер I–IV – Фасмер Макс. *Этимологический словарь русского языка* 1–4. Москва: Прогресс, 1986–1987.

ЭССЯ I–XXXII – *Этимологический словарь славянских языков* 1–32, отв. ред. О. Н. Трубачёв. Москва: Наука, 1974–2005.

LITERATŪRA

Balevičienė Janina 1995: Flora ir fauna. – *Lietuvininkų kraštas*. Kaunas: Litterae universitatis, 45–63.

Bilkis Laimutis 2008: *Lietuvių helonimų daryba. Priesaginiai ir priesagėtieji helonimai*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

Brückner Alexander 1957: *Stownik etymologiczny języka polskiego*. Warszawa: Wiedza powszechna.

Bussmann Hadumod 2006: *Routledge Dictionary of Language and Linguistics*. London & New York: Routledge.

Butkus Alvydas 1995: *Lietuvių pravardės*. Kaunas: Aesti.

Crystal David 2008: *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. Oxford: Blackwell Publishing.

Endzelynas Janis 1957: *Baltų kalbų garsai ir formos*. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.

Endzelīns Jānis 1951: *Latviešu valodas gramatika*. Rīga: Latvijas valsts izdevniecība.

Erzepki Bolesław 1900: *Słownik Łacińsko-Polski Bartłomieja z Bydgoszczy*. Poznań: Drukarńia dziennika Poznańskiego.

Gliwa Berndas 2002: Nuodingų augalų *nuokana* ‘Cicuta Virosa L.’ bei *nuokanis* ‘toks grybas, Lactarius Turpis Weinm.’ pavadinimai lietuvių kalboje. – *Onomasiology Online* 3, 1–7.

Gliwa Bernd 2009: Pflanzennamen mit Präfix *pa-* und Angrenzendes im Litauischen und Lettischen. – *Baltistica* 44(1), 77–90.

Gliwa Bernd, Stukonis Vaclovas 2008: Etymologisches zu den Namen der Schwingel (*Festuca spp.*). – *Baltu filologija* 17(1/2), 61–72.

Gritėnienė Aurelija 2006: *Augalų pavadinimų motyvacija šiaurės panevėžiškių patarmėje*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

Kregždys Rolandas 2009: Ide. suff. **-ko-* semantinė sklaida baltų kalbose. – *Res humanitariae* 6, 112–132.

Kregždys Rolandas 2010: *Baltų kalbų leksinės semantinės gretybės (paveldėtieji ō/ā kamienų kūno dalių pavadinimai)*. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas.

Kregždys Rolandas 2010a: M. Strykowski veikalas *Kronika Polska, Litewska, Żmódzka i wszystkiej Rusi* teonimai: *Chaurirari*. – *Acta Linguistica Lithuanica* 42–43, 50–81.

Kregždys Rolandas 2010b: Prūsų dievybė *Curche*. – *Kultūrologija. Istorinės vietos, atmintys, tapatumai*. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 90–106.

Mažiulis Vytautas 2008: Dėl kuršių kalbos palikimo. – *Baltistica* 43(1), 91–99.

Miklosich Franz von 1977: *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*. Darmstadt: Scientia Verlag Aalen.

Niermeyer J. F. 1976: *Mediae Latinitatis lexicon minus*. Leiden: E. J. Brill.

Otrębski Jan 1966: Lit. *Zārasas, Zarasaĩ* (pl.). – *Beiträge zur Namenforschung*. Band 1, Heft 3. Heidelberg, 327–330.

Rosinas Albertas 1997: Dėl Latgalės „giliųjų šnektų“ daugiskaitos kilmininko su *-ūs* kilmės. – *Baltistica* 32(1), 71–75.

Smoczyński Wojciech 2001: *Język litewski w perspektywie porównawczej*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Trautmann Reinhold 1923: *Baltisch-Slavisches Wörterbuch*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.

Urbutis Vincas 1972: (rec.) *Этимология 1968...* – *Baltistica* 8(2), 207–213.

Urbutis Vincas 1978: *Žodžių darybos teorija*. Vilnius: Mokslas.

Urbutis Vincas 1998: Lie. *pāšinas* ir (trm.) *pašáiza* – bendrašakniai sinonimai. – *Baltistica* 33(1), 49–57.

Vanagas Aleksandras 1981: *Lietuvių hidronimų etimologinis žodynas*. Vilnius: Mokslas.

Zinkevičius Zigmąs 1966: *Lietuvių dialektologija*. Vilnius: Mintis.

Анненковъ Николай 1878: *Ботанический словарь*. Санкт Петербургъ: Типографія императорской академіи наукъ.

Kregždys Rolandas 2009: Pruss. *Curche*: этимология теонима, функции божества; проблематика установления культовых соответствий на почве обрядовой традиции восточно-балтийских, славянских и других индоевропейских народов. – *Studia Mythologica Slavica* 12, 249–320.

Меркулова Валентина Антоновна 1967: *Очерки по русской народной номенклатуре растений*. Москва: Наука.

Откупщиков Юрий Владимирович 2006: Об этимологии гидронима *Ловать*. – *Индоевропейское языкознание и классическая филология – X. Материалы чтений, посвященных памяти профессора Иосифа Моисеевича Тронского*. 19–21 июня 2006 г. Санкт-Петербург: Наука, 215–219.

Півторак Г. П. 1988: *Формування і діалектна диференціація давньоруської мови*. Київ: Наукова думка.

Селищев Афанасий Матвеевич 1952: *Старославянский язык. Тексты. Словарь. Очерки морфологии*. Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство министерства просвещения РСФСР.

Хабургаев Георгий Александрович 1974: *Старославянский язык*. Москва: Просвещение.

Morphological segmentation peculiarities of Eastern Baltic Phytonymes (ethnic identification topics of the lexemes)

SUMMARY

The article deals with the analysis of lexemes' morphological segmentation peculiarities, i.e. methodology of the submorphs discernment. Determination of the structural verges of morpheme is handled as the essential element, which is of the most importance of the etymological analysis of the words. The morpheme structure is tested in accordance with reconstruction-pragmatic method in opposition to atomistic. Reconstruction of morpheme as formal alternative structural element is based on the semanteme significant value.

Due to the etymological analysis of the Phytonymes, these conclusions are drawn:

- 1) Lith. *pastēnis* 'a plant of a genus decandria digynia (*Malachium*)' ← **pas-iu-t-enis* (with the absorption of radical *-iu-*) ← Lith. dial. *pāsiutas* 'fury, rabidity, tear' (↔ Lith. dial. *pasiutys, pasiutis* 'ditto') + (secondary) suff. **-enjō-*;
- 2) Lith. *niūkana* 'cowbane (*Cicuta*)' ← pref. *nuo-* + subst. Lith. dial. *kānas* 'death' (< Lith. dial. *kāpana* 'dying') < pref. *nuo-* + *ka-pa-na* 'death, passing' (← *that, which fates to die resp. plant of dissolution');
- 3) Lith. *padaukas* 'orange-cap boletus (*Leccinum aurantiacum*)' < subst. Lith. dial. (loan) **padaukas* 'fungus of uneven, crinkly, shabby stipe' < adj. Lith. dial. (loan) **padalkinis* 'uneven (crinkly be cause of being crappy) as a skirt' ← Lith. (loan) *padālka* 'tuck' (with the shift of *-al-* to *-au-*, which is characteristic feature of borrowings);
- 4) Lith. *pasienis* 'cat's ear (*Hypochoeris*)' < **pasie-ty-nis* 'the same as Lith. *sietynas*' resp. 'dry, sear grass = cat's ear' < pref. *pa-* + subst. Lith. *sietynas* 'straw decoration; riverbank growing grass';

- 5) Lith. *posainis* ‘cat’s ear (*Hypochoeris*)’ ← **po-su-kainis* ‘used for wattling, pleatching’ (with the absorption of -uk-) < pref. *po-* + v. Lith. dial. *sukainioti* ‘tangle, snarl’ ↔ v. Lith. dial. *kainioti* ‘to pop, fence, wattle (tol-lol; fair-to-middling)’; ‘to caulk interstice of walls with moss, gasket’ etc. (~ subst. Lith. *kainė* ‘(bot.) *Coremium*’);
- 6) Lith. *póminis* ‘fescue (*Festuca*)’ ← a) (appellative) Lith. dial. (Samogitian) *pominis* *‘riverbank and soaks growing plant’ < Toponym Lith. dial. (Samogitian) **Pominys* (< **Paminys* ‘ditto’ (with the absorption of -ij- and -a- shift to -o-, cf. Lith. *pa-ežerys* ‘lakeside’ ↔ Toponym Lith. dial. (Samogitian) *Pó-žerė* ‘village near Tauragė’) < Toponym **Paminijys* ‘terrene near river Miniija’ < Toponym Lith. dial. (Samogitian) *Pomenie* (= *Paminijės*) ‘6 terrenes near river Miniija (westward from Žarėnai and northward from Rietavas)’; b) Lith. dial. (Samogitian) *póminis* *‘soaks growing plant’ < Lith. **po-ne-minis* ‘ditto’ (with absorption of -ne- due to repetition of phonologically identical clusters, i.e. -ne...-ni-; -i- < -u- by virtue of regressive assimilation) < subst. Lith. **po-ne-munis* ‘ditto’ (substantivisation) < adj. Balt. **nemuna-* ‘appropriate to soak’;
- 7) Lith. *pamienis* ‘orchard grass (*Dactylis glomerata*)’ ← **pa-ka-mienis* ‘outskirts, shady places and slash growing grass, i.e. arboreal terrenes plant’ (with absorption of radical -ka-) < pref. *pa-* + subst. Lith. *kamienas* ‘shaft, stem’ etc.;
- 8) Lith. *palėpštis* / *palepštis* ‘bean-trefoil (*Cytisus*)’ ← **palėkštis* ‘legume with a tabular pod’ (with a shift of *p-k-* to *p-p-* due to incontiguous assimilation) < pref. Lith. *pa-* + adj. Lith. *lėkštas*, -à ‘tabular, smooth, equal’;
- 9) Lith. dial. *paliępa* ‘great Indian cress (*Tropaeolum majus*)’ ← **palięp-sn-a* ‘freckled in red (like blood sloppy) blooming plant’ (with absorption of -sn-) < pref. Lith. *pa-* + subst. Lith. *liepsnà* ‘blaze’ ↔ Lith. *liepsnėlė* ‘(bot.) a plant with gaily colored blossom of a genus decandria digynia (*Lychnis*)’;
- 10) Lith. *padraika* ‘dodder (*Cuscuta*); club-moss (*Lycopodium*); knotgrass (*Polygonum aviculare*)’ < pref. Lith. *pa-* + adj. Lith. *draikas*, -à ‘sprawling, slender’;
- 11) Lith. *pātaisas* ‘club-moss (*Lycopodium*)’ is to be interpreted as an atypical formation (with a radical -ai- instead of inherited -q-), correlative with subst. Lith. *patqsai* ‘(bot.) club-moss (*Lycopodium*)’ < pref. Lith. *pa-* + adj. Lith. dial. **taisus* ‘supple, ductile’ (atypical formation) ↔ adj. Lith. *tqsùs*, -i ‘supple, ductile; resilient, tough’ etc;
- 12) Latv. dial. *apdziņas*, *apdziras*, *apdzires*, *apdzirenes*, *apdziņu-* / *apdziru-zāles* ‘club-moss (*Lycopodium*)’ < pref. Latv. *ap-* ‘(used for denotation ‘to be around of smth.’)’ + subst. Latv. *dziņa* (dzīre) ‘wood’.

Įteikta 2011 m. spalio 20 d.

ROLANDAS KREGŽDYS

Lietuvių kalbos institutas

P. Vileišio g. 5, Vilnius LT-10308, Lietuva

rolandaskregzdys@gmail.com